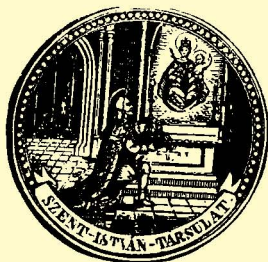

MAGYARORSZÁGI
SZENT ERZSÉBET
ÉLETE.

IRTA
DANIELIK JÁNOS.

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

MAGYARORSZÁGI
SZENT ERZSÉBET

ÉLETE.

IRTA

DANIELIK JÁNOS.

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

PESTEN.

Nyomatott Herz Jánosnál.

1857.

MAGYARORSZÁGI SZENT ERZSÉBET ÉLETE.

I.

A szent, kinek életrajzát adjuk, oly korban élt, mellyben az erkölcsi elv a legdicsőbb és legérzékenyítőbb győzedelmeket aratta, a hitszellemet mint mindig, ugy e korban is leigázni törekedő anyagi nyers erő felett. Bámulandó tusa, mellyben fegyvertelenlények a hit, a szelleim, az erény részére döntik el a diadalt, midőn ige és tett, tan és példa által a társadalmat uraival együtt hódolatra birják. Nincs század, melly halhatatlan törekvésének: a lelkieket az anyagiak felé helyezni, annyi s oly diadalmas bizonyítványait hagyta volna hátra, mint épen a tizenharmadik. Mikor, melly időtájban részesült a tudomány, művészet és erény oly magasztos, oly gyengéd, oly őszinte, s e mellett oly óriási mérvű, a világot egyik végétől a másikig befutó, s a császári palotáktól lefelé egész a legutolsó pór kunyhójáig min-

den fedél alatt viszhangzó hirnévben, dicsőségben, hódolatban, elismerésben, tiszteletben, lelkesítés- és lelkesedésben, mint ez a „Troubadour“-ok, a „Minnesänger“-ek, a lovagiasság, a keresztes-hadak, a góth építészet, a legendák, s a majd királyi, majd köznépből eredt, majd tudományokkal és művészettel, majd hit- és szeretet-művekkel foglalkozott szentek, egy sz. Domonkos, sz. Ferencz, sz. Tamás, sz. Erzsébet, sz. Lajos hitregényes korszakában történt? Minden nemzedék hátrahagyott műveiben örökíti a következők számára emlékét azon eszméknek, gondolatoknak, érzéseknek, gerjedelmeknek, mellyek szívét lelkét érdekelték, elfoglalva tarták, mozgásba hozták, tette lobbantották: s a tizenharmadik század műemlékei egytől egyig mind, a hit, a szellem, az erkölcsi rend elismert, s az emberileg lehető legnagyobb műi conceptiók csak úgy, mint a kivitelőkre fordított hihetetlen gond, fáradság és kitartó áldozatkészség által megdicsőített felsőbbségének jellegét viselik homlokukon. S a melly szellem ekként a lélek- és szívben élt, s magát kifelé a művészet és irodalom minden ágaiban állandó emlékekben ki- és lenyomni törekedett: az az erkölcsi ténykedés mezején

is csudákat mivelt, mellyek az említettekkel nem csak vetélkedtek, hanem miután könnyebb a nyers elemeken, semmint a sziven győzedelmeskedni, azokat még felül is multák. E tettek teljesítettvén elmultak ugyan a tér- és időben, a mellyben végbevittettek: de hatásuk a rendkívüliségök által keltett bámulás és hódolat, a dicsőítésök- és megörökítésökre készült számtalan műemlékek és történeti rajzok, a műi s irodalmi egyesítésökből keletkező s minden századok fogékony lelkeit elbájoló eszményképnek világszertei ragyogása, valamint a nagy erkölcsi tetteknek, a lelkileg rendkívülinek azon titokszerű hatalma által, hogy az emberiség képzeletébe mélyen benyomódva, a lelket és szivet maga képére és hasonlatosságára alakítja, s ekként ugyanazon szellemet nemzedékről nemzedékre átöntvén, magát erkölcsileg mintegy folyvást ujjászüli, — hatásuk, mondtám, tulhatott az idő és tér állította korlátokon, s nem is szünendik meg soha, valamig nem vesz ki egészen az emberiség kebeléből minden fogékonyság az erkölcsileg jó, szép és nagy tettek iránt.

Hatodik százada mulik, hogy magyarországi sz. Erzsébet tettei elvonultak a szerencsés halandók

szemei elől, kik azok tanui valának ; tetemei azóta szétszórattak, emlékei sokféleképen megcsonkítottak ; önfeláldozásának színhelyét egy nemzedék lakja, melly az azt sugallta szellemet többé már nem érti, s azért nem becsüli : és mégis nemes tetteinek mellyikét feledte el a történetírás ? Melly korban, és melly nemzedék soraiban nem talált ő nemcsak csudálókra, hanem buzgó követőkre is ? Nem e hatásról tesz-e bizonyosságot azon kegyelet is, mellyel a róla fenmaradt hagyományokat szájról szájra adják még azok is, kikről főlebb megjegyztük, hogy tetteinek szellemét többé már nem értik, s azért nem becsülik ? Igen, Erzsébetünkben diadalát üli a hit, melly az ember igaz hazáját a siron tul, Isten örökkévaló dicsőségének színhelyére helyezi, az embereket pedig mind, legyenek akár testileg, akár pedig lelkileg bármilly nyomorultak és utálatosak, a teremtés és megváltás által Isten fiaikul, következőleg egymásközi testvérekül tünteti fel. E hit kétségkívül sok, nagy és dicső diadalokat aratott a korban, mellybe történetünk esik : de ékesebbet, érzékenyebbet, jótékonyabbat a sz. Ferencz és sz. Erzsébet személyében kivivottnál bizonyára egyetlen-egyet sem.

II.

A tizenharmadik század kezdetén Németországban uralkodott hűbéres hercegek közt birtokai terjedelménél csak úgy, mint személyes lelki és testi tulajdonánál fogva leginkább kitűnt Hermann Thuringia s Hassia tartományi, és Szászország palota-grófja, III. Incze pápa kegyeltje, rőt-szakálu Fridrik császár unokája, s Ottokar cseh királylyal, valamint az austriai, bajor és szász uralkodó családokkal közel rokonságban álló fejedelem: ki habár nem tartozott is a szent birodalom hét választó fejedelmei közé, mindamellett a császári választásokra döntő befolyással bírt; és II. Fridrik császár főleg neki köszönhető 1211-ben történt megválasztását. Három figyermekkel áldotta meg a jeles herceget az isteni gondviselés, kik közt a legidősebb, Lajos 1200-ban született.

Az ez időtájban Magyarországon uralkodott II. András királynak, első nejétől, a szerencsétlen merani Gertrudtól 1207-ben leánygyermekke született, ki a szent keresztségben Erzsébet nevet kapott. Az Árpád házi fejedelmek nemcsak hadi tulajdonok, hanem eszélyes politika által is tüntek ki. A nyugoti s keleti birodalom közé szorított országunknak erkölcsi támaszul szolgált minden kapocs, melly azt az europai fejedelmi családokkal atyafiságos összeköttetésbe hozta. S az Árpádok valóban majdnem valamennyi europai uralkodó családokkal vérrokonságban álltak, s a szentek ezen faja, mint azt még a jelenkori történetírók is a belőle származott nagy szentek tekintetéből nevezik, az europai családtörzsbe mélyen beoltaték.

Nemzetünk nem egy olly tulajdonnal volt és van egész maig megáldva, mi által talán még több képességgel bir erkölcsi, semmint anyagi hódításokra. Deli természetü, vitéz, lovagias, nagylelkü, az anyagiakon fájdalom! többször egész az eszélytelen pazarlásig felül-emelkedett fiai és leányai, keleti pazar fényü öltözékeikben mindig bizonyos varázshatást gyakoroltak a képzelődésre; s így épen nem csudálkozhatni rajta,

hogy már a keresztény hit felvétele előtt Europa több elsőrangú családjával, ezen hit felvétele után pedig még a legtávolabb országokéival is atyafisági rokonságba jöttek.

Hermann, Thuringia s Hassia grófja, a tartományába jött, kiváltképen pedig Aachenbe zarándokló magyaroktól hallott II. András magyar király fenemlített kisdéd leányáról, ki már böleső éveiben az ország gyönyörűségének tartatott; szépsége, valamint az áhitatra-és jótékonyágai már most mutatkozó hajlama által csudálatot keltve maga iránt. Első szava, ugymond, imádság, első tette pedig alamizsna volt: két olly tünemény, mellyben mint csirában egész élete benne foglaltaték. A reggel keletkező fuvallat, jegyzi meg egyik életirója, mindég tartósabb annál, melly estve támad: így tartósabbak a hajlamok és gerjedelmek is, mellyek lelkünkben életünknek mintegy reggelén, annak első éveiben mutatkoznak.

Mindezekről értesülvén Hermann, nemes urak és hölgyekből álló küldöttséget indított utnak Magyarország felé, melly az akkoriban Posenban *) tar-

---

*) Általános hiedelem szerint Erzsébet Posenban, egyesek állítása szerint pedig Sáros-Patakon született.

tózkodó II. András magyar királyt fölkeresse, s Lajos, Hermann legidősb fia nevében Erzsébetünk kezét megkérje. A küldöttség Reinhard mühlbergi grófból, Warila Walter pohárnokból, és Bertha, Egilulf beindelebeni gróf özvegyéből, és ezek kíséretéből állott. A küldöttség, támogattatva kivált a Thuringiában, nevezetesen Eisenachban már megfordult erdélyi híres tudós és költő, Klingsohr által, czélt ért; a négy éves Erzsébet a küldöttségnek átadatott, miután az eljegyeztetés ünnepélye nagy pompával megtartatott volna. Bucsuzásakor a király Warilához fordulva: „Lovagi becsületedre bizom, ugymond, az én legfőbb vigasztalásomat.“ S midőn a király ajánlatához Gertrud is az övével csatlakozott: „Örköndek felette, s hive maradandok mindvégig,“ viszonzá a lovag, és szavát beváltotta. Az adott szó szentsége ugyanis a nemesség egyik elengedhetlen ismerveül tekintetett még ama lovagias korban. A küldöttség mind a maga, mind különösen a kiseded menyasszony részére adományozott, s megbecsülhetlen értékű jegy- és magán-ajándékokkal terheltén tért vissza Thuringiába; mellyekről a németországi történetírók nem mulasztották el megjegyezni, hogy hasonló drá-

ga és szép dolgokat soha sem láttak még Németországban. Ez adat tehát bizonyítja, hogy e korban hazánk a mű- s ipari cikkek készítésében épen nem állott hátrább Németországnál, sőt a keleti birodalommal közelebb érintkezésbe lévén, ennek műipara közvetítőjeül szolgált, és a nyugoti szomszéd népeknek részint a keletről hozott, részint pedig az ezek mintájára honn készült olly cikkeket szolgáltatott, melyek az ő művészetök- és iparukra nem voltak minden befolyás nélkül: mint ez az ezen korból fenmaradt keleti s nyugoti műcikkeik összehasonlításából is kitűnik.

Erzsébet a küldöttséggel Wartburgba, a thüringeni grófok fejedelmi várába szerencsésen megérkezett, hol is maga a fejedelem kísértette neje, gyermekei és udvari tisztjei, és más főurak által, elejbe ment, s őt atyai szeretettel leemelve, egész bensőséggel szorította kebléhez. Ez idő óta Erzsébet nem hagyta el többé azt, kit az isteni gondviselés jövődő férjeül kiszemelt, s kit ő, együtt nevedvén vele, testvérenek nevezni megszokott. Lajos ekkor tizenegy éves volt.

A fejedelem mindjárt Erzsébet megérkezése után

hét nemes, hasonló koru leánykát, köztük saját leányát Ágnest, választotta ki, hogy jövendő menyével együtt a várkastélyban neveltetnének. Ezek egyike G u t a , ki ekkor csak öt éves volt, vele maradt egész haláláig. E Guta által az egyházi törvényszék előtt letett vallomásoknak köszönhetjük ama gyér, de meghatározható természetű adatokat, mellyek Erzsébetünk gyermek-korából számunkra megőriztettek.

A lelki tulajdonok, mellyek későbbi öntudatos kifejlődésökben a lemondás, önodaengedés és szeretet-feláldozás becsét még méltányolni tudott kornak annyi termékeny mozgalmakban nyilatkozó bámulatát kelték fel, már mintegy szent csirában mutatkoztak e kiváltságos gyermekben. Ugy látszott, már ekkor minden gerjedelmei az Istenben pontosultak össze. Midőn csak szerét tehetette, a kápolnába lopózkodott, hol az oltár előtt leborulva, felnyittatá a nagy zsoltár-könyvet, és forgatta az ivrétü-lapokat; mellyek betűi még ismeretlenek voltak előtte. Máskor térden állva összekulcsolá kisdéd gyermek kezét, szemeit az égre emelte, s korát megelőzőleg elmélyedt az ima- és elmélkedésben. Ártatlan mulatságait is, különösen a tánczot, mellyet kedvelni lát-

szott, imádsággal igyekezett vegyíteni, s mintegy megszentelni. A tánclejtéseknek többnyire olly irányt adott, hogy játszótársaival egyszerre csak a kápolna ajtaja előtt termett, hol pihenés gyanánt térdre borult, imádkozott, és társait is ugyanerre ösztönözte. Mindennapra bizonyos számú imádságot szabott ki magának, mellyeket, ha bármilly akadály közbejött miatt el nem mondhatott, estve nyoszolyájában nyugodva s álmot szinelve, soha sem mulasztott el elvégezni. S ki hinné az alig serdülő gyermekről, játszótársait többször temetőbe vitte magával, figyelemtetvén őket, hogy egykoron por- és hamuvá válnának. „Ime, ugymond, a holtak csontjai! Ez emberek is éltek, valamint mi, és most halottak, a mint mi is leszünk!“ Az emberi dolgok hiuságának előérzetében, és sejtve már most a szerénységnek, melly a keresztény szüzeket megkülönbözteti, nagy becsét, fátyolát mindig akkép illeszté fejére, hogy arcának elbájoló szép vonásait lehető legjobban elrejtse. Vásár- és ünnepnapokon rendesen elmulasztá ékszerinek egy részét magára illeszteni; Isten iránti hódolatát inkább lelkének alázatossága, semmint külsejének ragyogó fénye által ohajtván tanusítani.

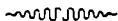
Az emberiség azon szeretete, mely később lényével, ugyszólván, összeforrt, hasonlólag nem kisebb mértékben nyilatkozott nála szent életének eme zsenge éveiben. A pénzt, melyet szüleitől vagy másoktól ajándékban kapott, sietett elosztogatni. Többször étkezés után a konyhába, vagy éléskamarába vonult, hogy a maradékokat összeszedje, s a szegények közt eloszsa. A játékok közt nyert csekélységek is a szegényebb sorsu gyermekeknek szokta volt ajándékozni; ennek fejében kötelességükül tévén nekik, bizonyos számu Miatyánk-ot és Üdvözetet elmondani. Midőn a játékban neki kedvezett a szerencse, s a siker szinte egész lényét elbájolta, hirtelen félbenszakítá a mulatságot: „Most, ugymond, midőn teljes szerencsében vagyok, abbahagyom a játékot, Isten iránti szeretetből!”

Szokás volt az akkori időkben, hogy a magasabb születésűek gyermek-korukban a 12 apostol közül pártfogót válasszanak maguknak. E végre 12 viaszgyertya használtatott, mellyek mindenikére egy-egy apostol neve vala írva. Erzsébetünk háromszori huzáskor mindannyiszor sz. János evangelistát emelte ki, ki iránt különösebb kegyelettel viseltetett.

A gondviselés e különös kedvezménye még nevelte tiszteletét a szent iránt, kinek oltalmába őt, ugyszólván, maga az ég ajánlani látszott. Soha sem tagadott meg egyetlen-egy kérést sem, mellyet hozzá sz. János evangelista nevében intéztek; vonatkozott legyen az akár valamelly megbántás megbocsátására, akár pedig a jótékonyság vagy könyörület valamelly művének gyakorlására.

Igy, illy módon növekedett Erzsébetünk. Az Istenben végtelenül boldog lélek eme boldogságában találta fel az erőt, a földiekről lemondani, s azokat, kiket Isten szeretnie parancsolt, Ő érette, lényének egész feláldozásával szeretni tudni.

III.

Az ifju, kit Isten határtalan jóságában irgalmas és alázatos szívü szolgálójának szánt, méltó vala hozzá, s a szentnek szeretetére egészen érdemes. Minden történetirók úgy írják le Lajost, mint kinél, a hason nevü francia sz. királyt leszámítva, századának egyetlen-egy hercege sem birt magasabb mértékben ama tökélyekkel, mellyek a keresztényt és fejedelmet megilletik. Lelkének szüzies tisztasága egész külsején tükröződött. Férfias szépsége hires volt a kortársak közt. Dicsértetéek növésének arányossága, arcának fris eleven szine, hosszú szöke haja s tekintetének derült és jóságot lehellő kifejezése. Mosolyában volt valami ellenállhatlanul elbájoló, magatartása- és járásában valami nemes és méltóságos, szavában némi

leirhatlanul édes, és épen azért hódító. Senki sem láthatá, a nélkül, hogy megszeresse. S e bájos, szép külső csak arra szolgált, hogy a lovagias bajnok és bölcs fejedelem, lelke tulajdonainak fényét annál nagyobb mértékben emelje. Tizenhat éves korában elvesztvén atyját, Németország egyik leggazdagabb és leghatalmasabb fejedelmi székének örökösévé lett. Itt körülvéve a hatalom, a fényűzés, s a mi legroszszabb, ama szemtelen hizelkedők és tanácsadók csábjaitól, kik erénye romjain szerették volna megállapítani befolyásos állásukat, — dáczára gerjedékeny természetének, az ifjuság természetes láng-olvadékonyságának, vakító szépségének, és ezen, a regényes kalandokban olly gazdag korszak, ugyszólván, ragályos büvöletének, ő lelkének és testének szüzies tisztaságát mindvégig szeplőtelenül megőrizte : mint erre nézve több hiteles példát hoznak föl életirói. Az ennyire tiszta lélek, természetes, hogy hasonló tiszta érzelmek- és gondolatokkal csüggött az égieken, s csatlakozott Teremtőjéhez. Soha semminemű szivvihar sem fátyolozta be lelkének derüjét, miszerint felhőtlen egén a mennyei malaszt napja akadálytalan szabadsággal ragyogtatná szerte ékes sugárait. La-

jos ajtatos volt, szerette az Isten házát, kegyelettel csüggött az isteni-tiszteleten, tisztelte a papságot, örömet társalgott a szerzetesekkel, oltalmazta birtokaikat, kivált gyakran megfordult a sz. benedekieknek atyja által alapított reinhartsbrunni kolostorában, hol örök nyugvó-helyet is választott magának.

Az istenfelő és szüztiszta lelkeknek, mellyek határozott fensőbbiséggel birnak uralkodni a sziv természetes hajlamai felett, mindig bizonyos varázserő tulajdonított a kültermészetet illetőleg. Thuringia krónika-írói Lajosról is hoznak fel egy példát, melly nevezetes adatul szolgál e hiedelemnek támogatására. Ő ugyanis egy, ketreczéből kiszabadult és dühösen egyenesen neki tartó oroszlánt egyedül rászegzett tekintetével és parancsoló hangjával annyira megszelidített, hogy ez lábaihoz borulva farkát hizelgőleg csóválná, s aztán magát egész engedelmességgel fogházába visszavezettetni hagyná. — Különben is a mennyire ajtatos, kegyes és szelid volt egész lényében, épen olly mértékben mutatkozott vitéz- és bátornak ott, hol ez maga helyén volt. Egyetlen-egy korabeli fejedelem sem multa őt felül akár testi erőre, akár pedig ügyességre nézve. Szép lovagnak, vitéz

harczfőnek, nemes vivónak, ügyes fegyverforgatónak, és értelmes hadvezérnek tartja őt a történet; melly nem mulasztá el megjegyezni, hogy minde tulajdonok mellett a legnagyobb mértékben bírta titkát ama szeretetre méltó nemes udvariasságnak, mellyet dicső kortársa, assisi sz. Ferencz, a szeretet testvérének nevez. A hölgyek iránt mindig tiszteletet tanusított, melly gyermeketeg ártatlanságával bájolt. Lajos szemérmes volt, mint egy gyöngéd leányka, s arcza igen könnyen borult pirba. Soha egy sikamlós szót sem ejtett ki, s az olyat, ki az effélékben kedvét lelte, udvarában meg nem tűrte. Szótartó olly mértékben, hogy egyik életírója kifejezése szerint, rá mint sziklára bizton épített mindenki. Jó szivéről tanuságot tesz nemcsak jótékonyága, mellyet a szegények iránt mind maga gyakorolt, mind pedig Erzsébetnek, daczára minden ellenszólásoknak egész szabadsággal gyakorolni engedett, hanem főleg azon nemes vonása, hogy örömét lelte benne, ha másoknak illyet okozhatott. Mint uralkodó szerette az igazságot, tisztelte a jogot, megtartá a törvényt. Az alattvalóit elnyomó uraknak rettentőbb ostora nem taláztatott nálánál. Lenézés vagy hidegség által magától soha

senkit sem idegenített el. Utálta a titkos feladókat, s a hamisakat mindig példásan megfenyítette; jól tudván, mennyire ássák alá az illy feladások a kölcsönös bizodalmat, szitják az ellenségeskedés lángját, tág mezőt nyitnak a magánbosszúnak, számos alaptalan rágalmat terjesztenek el, és igazmondás esetében is temérdek olly titkon senyvedő sebeit tárják fel a társadalomnak, mellyekre nézve (egymás becsülése tekintetéből) kívánatosabb volna, ha a lelkiatyákon kívül senki sem ismerné. Mert hiszen mindnyájunkban van valami, miért pirulnunk kell Isten színe előtt. Így, illy tulajdonok mellett, illy erényes uralkodó alatt, nem történhetett máskép, mint hogy rövid országlása idejében boldog lenne az ország, mellyet külre védelmezni, tiszteltetni, bent pedig rend, igazság és szeretet által nyugottá s elégedetté varázsolni tudott. Mert örökké igaz marad, hogy a jó fejedelem a népek áldása.

A herczeg, ki a keresztény uralkodónak illy tökéletes mintapéldánya volt, szebb, dicsőbb, édesebb jutalmát a földön nem vehette erényeinek azon szeretetnél, mellyet egy szent hajadon mennyei érzelmekben áradozó szíve nyujthatott az irányában fo-

gékony kedvesnek. Ki határozhatja meg a léleknek becsét? Ki szabhatja meg árát a szerető szívnak? Félvilágot meghódítottatok, a legerősebb várakat bevettétek, tengereken, folyókon, hegyeken általhatoltatok: mit ér, ha a sziveket meg nem nyerhetétek; — fáradságtok, áldozataitok dija, öröme elveszett. A hősnek legszebb földi babérja hölgyének, azon mystikus frigyben pedig, mellyben uralkodó s nép egymás közt élnek, a fejedelemé, népének szerelme.

Lajosról, mint fejedelemről láttuk, hogy népének szívét azon mértékben bírta, mellyben előtte s utána csak igen kevesen; Erzsébetben pedig jegyesről gondoskodott számára a jutalmazó ég, ki rajta határtalan szeretettel csüggött, és tulajdonainál fogva, emberi szemmel ítélve is, hrozzá egészen méltó volt. Valóban Erzsébet mindazon lelki testi szépségekkel ékeskedett, mellyek egy ifju szívet meghódítani képesek. A történetirók ugy irják le mint szabatos és tökélyes szépséget, melly semmi kívánni valót sem hagyott hátra, barnás és tiszta arczszinnel, fekete hajjal, hasonlíthatlanul nemes és ékes növészel, s méltóságos és főséges magatartás-

sal. Szemeiből gyöngédség, szeretet és könnyör ragyogott: s egész lénye azon kifejezéssel birt, melly első pillanatra jelenté, hogy itt a mulandó szépség földi alakjában a lélek halhatatlan szépségei tükröződnek. A korbellek tanúsága és kifejezése szerint, szebb személy nálánál nem találtatott az egész világon. „Volt benne, mondatik, oly nemes, oly magasztos és fenséges valami; hogy csudálat nélkül lehetetlen volt rá nézni.“ Lelki tulajdonait illetőleg, mindazon nagy, szép és bájos erények, mellyek már gyermekkorában annyi jelentős vonásokban mutatkoztak, a mint a korban előhaladott, mindinkább nagyobb mértékben s mindinkább több tért foglalva el, fejledeztek benne. Ő volt Istentől arra hivatva, hogy a bámuló világnak mintapéldáját nyujtsa egy szerető szívnek, melly az Isten, férj és szenvedő emberiség közt megoszlik, és mégis mindhárom elágazásában a lehető legmagasabb, legteljesebb fokig vergődik fel.

IV.

Hermann herczeg 1216-ban a jobb életre szenderült. Legidősebb fia Lajos ekkor 16, Erzsébet pedig 9 éves volt. Hermann halála nemesak általános családi, hanem különös személyi tekintetknél fogva is nagy szerencsétlenség volt Erzsébetre nézve. Ez ajtatos és nagy fejedelem ugyanis Erzsébetet épen ajtatosságánál fogva szerette kiválólag, s vele mindig mint saját édes leányával bánt; úgy, hogy a míg élt, ajtatossági gyakorlatainak ki sem mert utjába állani. Hermann halálával mindez megváltozott. Igaz, atyja után a fejedelmi széket Lajos, Erzsébet jegyese foglalta el: ő azonban még fiatalabb volt, semmint hogy függetlenül uralkodhassék. Anyja, Sophia, wittelsbachi Otto bajor fejedelem leá-

nya, kinek gyámsága alatt állt, elégedetlen volt Erzsébetünk áhitati buzgóságával; s ez elégedetlenségét nem mulasztá el vele érzékenyen éreztetni. Az ifju Ágnes, Lajos leánytestvére, ki Erzsébettel együtt nevelkedett, szakadatlanul szemére hányta, hogy illy magaviselet nem illik egy herczegasszonyhoz; hogy Erzsébet szokásaival egyébnek sem való, mint szobaleánynak avagy szolgálónak; s hogy legkisebb reményt se tápláljon hozzá, miszerint valaha Lajos kezére érdemesítettni fogna, ha csak magaviseletét meg nem változtatja. A nyilvános porba-borulás Isten előtt ugyanis csak ugy, mint a szegények- és szenvedőkkel testvéries társalgás és hozzájoki leereszkedés, tehát azon erények, mellyek a kereszténységben az emberiség méltóságának elismerést, diadalt vívtak ki, egy fejedelmi hölgyet lealacsonyító, fönségéhez kevesbbé illő, sőt azt porba tipró önelvetésnek tekintettek a világias gondolkozásuk által: elannyira, hogy végre, az egy Lajost kivéve, az egész család az ország főnemeseivel azon véleményben volna, mikép Erzsébetet vissza kell küldeni atyjához, és Lajos számára illőbb fejedelmi hölgyet választani. Sophia mindent elkövetett, hogy

Lajost rábeszélje jegyesének valamely kolostorbai helyezésére. A család ezen érzelme ismeretes lévén, az udvaroncok szabad menetet engedtek élczes megjegyzéseiknek, miszerint Erzsébet csakhamar az egész udvar gunyjainak czéllapjává válnék. A szegény, hazájából mintegy számkivetett, idegen udvar közepette barátok, tanácsadók, atyai oltalom nélkül álló, s a család ezen hangulata mellett védelem nélkül a frivol világfiak minden szemtelenkedéseinek kitett gyermek érezte e visszás helyzetének egész keserűségét, s vigaszt Istennél, az elhagyottak atyjánál keresett; feltárván előtte szívet, többiben pedig mint azelőtt rendesen folytatván áhitati s jótékony cselekedeteit: mi által csak új tárgyat szolgáltatott a gunyok- és kikeléseknek annál nagyobb mértékbeni ismételésére. Lajos volt az egyetlen, ki mindnyájok várakozásának ellenére, nemcsak nem osztozott családjá s udvara ezen érzelmeiben, sőt Erzsébet irányában szeretetében napról-napra erősödött; jóllehet ezt anyja iránti figyelemből eltitkolni még mindig jónak látta. Ő szerette s csudálta jegyesében épen azt, mi a többiek méltatlanságait és gunyait vonta reá. Mikor csak titokban

tehette, minden alkalmat megragadott, hogy őt szomorúsága perceiben fölkeresse, s gyöngéd vigasztaló szavakkal felbátorítsa. E magányos percekben, minden más tanu nélkül az Istenen kívül, beszéltek ők egymásnak az ő, a világ szeme előtt még elrejtett kölcsönös szeretetökről, s a jövődöbeli házassági frigről, melly ennek történetében a legfényesebb lapot vala képezendő. Valahányszor csak hazulról távozott, Lajos soha sem mulasztá el némi emléket hozni magával jegyese számára: jelöl annak, hogy róla távolban sem feledkezett meg. Egy alkalommal történt, hogy társai köréből ki nem bontakozhatván, a szokott emléket megvásárolni elmulasztotta, nagy örömére az udvar embereinek, kik e mulasztásban már is Lajos ragaszkodásának és érzelmeinek változását látták. Erzsébet a folytonos incselkedések által bizalmatlanná tétetve, igen fájdalmasan érezte ez esetleges mellőztetést, és találkozáván Warilával, azon lovaggal, ki őt Magyarországból uj honába kísérte, s adott szavához hiven a többiek incselkedéseiben nem csak részt nem vett, de sőt az elhagyott árva gyermeknek tőle telhetőleg pártját is fogta, elpanaszolta neki helyzetét; fájdalmasan érintve

Lajos legujabbi mulasztását is. A derék lovag elérékenyült szívében, és a hercegnőnek megígérte, hogy ez iránt urával beszélend: mire az alkalom csak hamar kínálkozott. Lajos ugyanis vadászatot tartván Wartburg környékén, a kíséretében lévő lovaggal kinyugvásul egy fa alatt a pázsitra heveredett, épen olly helyen, honnan Thuringia legmagasabb hegye, az *Inselberg* egész föntségében szemekkel kivehető volt. Warila e bizalmi helyzetet megragadván: „Intézhetek egy kérdést uramhoz,” szólott a herceghez. „Szólj bizodalmasan, és én megmondom, a mit kívánsz,” válaszolá emez. Ekkor a lovag: „Mit lesz tehát hercegem teendő Erzsébettel? Nejéül veendi-e, vagy pedig visszaküldendi atyjához, kitől én őt számára megkértem?” Lajos fölemelkedett, és kezével az *Inselbergre* mutatva: „Látod-e, mondá, a hegyet, melly szemünk előtt emelkedik? Halld tehát, ha e hegy tövétől tetejéig tiszta aranyból volna, s nekem akarná adni valaki azon kikötéssel, hogy hagyjam el Erzsimet, elutasitanám ajánlatát. Hadd gondoljanak és beszéljenek róla, a kinek mi tetszik; részemről én szeretem őt; és inkább szeretem, mint bármelly más lényt e földön. Én birni akarom őt; ne-

kem ő kedvesebb ajtatossága s érényei által a föld minden kincsei- s tartományainál.“ — „Esedezem uram! mondá erre a lovag, engedje meg, hogy e szavait megvihessem jegyesének!“ „Tedd meg, válaszolá a herczeg, és hűségem zálogául mond meg neki, hogy én soha sem fogok hajlani arra, mit nekem ellenében tanácsolnak!“ Ezeket mondván táskájába nyult, kivett onnan egy kettős lapu, ezüstbe foglalt tükröt, melynek egyik lapján a felfeszítettnek képe volt az üvegre festve, s átadá Warilának, hogy vele nevében Erzsébetnek kedveskedjék.

1218-ban, sz. Kilián napján, a herczeg 18-ik évebe lépett, és Eisenachban a Sz. György-templomban több más nemes és egykoru ifjakkal, az akkori idők szokása szerint, lovaggá ütteté magát; s erre a következett 1219-ik évben annak rendje szerint kijelenté határozott akaratát, hogy Erzsébetet nőül veendi. E pillanattól minden megváltozott; ismerve az ifju fejedelem eltökéléseinek természetét, senki sem mert a szilárdan és határozottan kifejezett szándoknak ellenszegülni; a becsmérők most hizelkedők kévé váltak, s az emberi csalárdság tehetetlenné lön, gátolni még továbbra is a két sziv egyesülését,

mellyet Isten öröktől fogvai szent végzésében egymás számára teremtett. A menyegző 1220-ban, midőn Lajos a 20-ik, Erzsébet pedig a 13-ik évet érte el, Wartburgban nagy pompával és lovagi játékokkal tartatott meg, mellyekben több lovag dicsően tüntette ki magát.

V.

„Ime, írja Erzsébet szellemdus életirója, Montalembert gróf, ifju hercegnőnk birtokában az első évek azon boldogságának, az élet hajnala azon örömeinek, mellyeket semmi későbbiek ki nem pótolhatnak, de semmi fájdalom sem törülhet ki emlékeztünkől. Emberileg ítélve, hiányuk elhomályosítja az egész életet: emlékek elégséges, hogy megédesitse a legsanyarubb szenvedéseket is. Így részelteti Isten többször teremtményét a reggeli harmat kedvezményeiben, hogy később a nap heves terheinek annál inkább ellentállni bírjon.“

Lajos és Erzsébet a főncbb adott leírás szerint, a legbájosabb házassági pár vala, melly valaha láttatott a földön. Azonban koránsem a tisztán természeti vonzalom, vagy külső tökélyeik mulékony bá-

mulása volt az, mire mint alapra fektették ok szívöknek szent frigyét: mélyebbre, magának a léleknek szentélyébe, hova semmi emberi szem sem hat be, s csak a tünemények hirdetik a lételt, melly osztatlan szellemiségében birja Isten kegyelméből az erőt, az örökkévalóság színvonalára helyezni s mintegy lekötni a változót, a tünőt, a mulékonyat, — kell leboocsátkoznunk, ha e frigy valódi természetét ismerni akarjuk. Lelki tökélyekért, s nem pusztán külső szépségökért, melly amazoknak különben egészen méltó tetézése vala, szerették ok egymást. „Kedvesebb ő nekem ajtatossága- s erényeinél fogva a föld minden kincei- s országainál,“ mondá Lajos, midőn hozzá való rendithetlen ragaszkodását hű lovagja előtt indokolná. S viszont mi egyéb okból származtassuk ama lehető legélénkebb szeretetet, melly egy hölgy szívében valaha helyet foglalt, azon Erzsébetben, ki a világ pompáit, örömeit olly semmibe sem vette, s később, midőn élte virágjában özvegygyé lön, a leg-hatalmasabb német császár, neki ajánlott kezét minden sürgetésekkel daczolva elutasította? Ah! a szépség, melly egykor igézett, már nem igéz többé, midőn egyszer por- s hamuvá változott; s kit csupán,

vagy csak főleg is ez bájolt volna meg, az jövőben is megtartandá érzéki fogékonyságát iránta.

S az illy alapon, tudnillik kölcsönös lelki érényekből, s ezeknek egymásban minden egyebek fölötti becsüléséből fakadott szeretet, elvonva még a fényes külső helyzet-, ifjuság- és testi bájaktól is, kétségenkívül egészen hivatva volt, a Lajos és Erzsébet közti házassági frigyét ollyatén benső, istenes s egymásba olvadt, mert együttérzés, egyetgondolás, közös hit és szeretettárgyak által mintegy szivet és lelket cserélt, szennytelen tisztaságában nem lévén palástolásra, rejtegetésre ok, egészen közlékeny, s e mellett az érényhez hasonlólag örök becsü, kedves és változhatlanul boldogító egyesüléssé varázsolni, melly igazán ábrázolta a Krisztus és egyháza közti ama fensőbb rendüt és titokteljeset, s ennél fogva a házassági frigyek történetében méltán mintapéldányul állittathatik föl. Lajos és Erzsébet összeadatásuk után is folytatólagosan „testvérek-“ nek nevezés egymást, mintegy gyermekségi együttnevelkedések emlékének megörökítéseül, s még inkább, egész életöknek azon egy érzelembeli felolvadása- és összeforrásának kijelentésére. Az együttlét boldogsága an-

nyira életszükségökké vált, egymáshoz vonzalmuk s benső lelki egyesülésök oly hathatós volt, hogy az elválást, habár csak fölötte rövid időre is, alig bírták elviselni. Ez okból valahányszor a fejedelem kirándulásokat tett, történt legyen az akár hivatási kötelemből, akár pedig mulatság végett, kedves Erzsébetét mindig magával vitte, s ez nem gondolva a távolságokkal, nem a kényelmetlen és gyakran veszélyes ösvényekeni hosszas lovaglással, nem végre az esővel, hideggel, meleggel, áradásokkal, és más az illy kirándulásokkal együttjáró nélkülözésekkel, örömet szegődött hozzá, boldogságnak tartván kíséretében lehetni. Ha közben-közben megtörtént, hogy Lajosnak nagyobb utat tenni, vagy éppen államainak határain tulmennie kellett (s az illy alkalmat kísérete többször felhasználta, hogy hűségét kísértetbe hozza): Erzsébet gyászoló özvegyként öltözködött, és így maradt távollétének egész ideje alatt. Mihelyt azonban hírül vivék neki, hogy fejedelmi férje már utban van visszafelé, s közeledik ősei palotájához, azonnal nagy gondal önékesítéséhez látott: miszerint rangjához illő egész fényben jelenhessék meg elfogadására. „Ne véljétek,” mondá többször illy alkalommal udvari höl-

gyeinek, „ne véljétek, mintha én pusztá testi tetszelgés- vagy merő hiuságból ékesiteném így magamat; ezt, Isten a bizonyságom, csupán keresztényi szeretetből teszem, hogy testvéremtől a velem való elégedetlenség és talán bűn alkalmát eltávoztassam, ha neki valami nem tetszenék bennem; miszerint ő csak engem szeressen az Urban, és Isten, ki egyességünket megszentelte a földön, nekünk az égben is örök egyességet adjon!“ — Midőn éjjeli nyugalomra bocsátkoztak, s Lajos kifárasztva az országlási gondok és foglalkozások által, álmra hunyta be szemeit: Erzsébet csendben felemelkedék nyoszolájából, férje mellett térdre bocsátkozott, és e helyzetben virrasztá át az éjt, imában, érzelem- és elmélkedésben. Ha megtörtént, hogy ilyenkor Lajos fölébredt: „Kedves hugom, szolitá meg őt gyöngédeden, végy erőt érzéseiden s nyugodjál le,“ s aztán kezét megragadván el nem ereszté, míg csak el nem szenderüle. Azonban egyszernél többször ugy esett, hogy az álom rajta előbb gyözedelmeskedék semmint Erzsébeten, mikor aztán ez a szeretett kezét kebléhez szoritá, s boldogsága érzetében megeredt könnyecppjeivel áztatá. Megjegyzik életirói azt is, hogy daczára nagy fiatalságá-

nak, s férje irányábani szinte gyermekded szeretetének, Erzsébet nem feledé soha, hogy ő Isten akarata szerint ura, mint Krisztus ura az ő egyházának, és így alávetésben kell irányában maradnia, mint alávetésben van az egyház, irányában isteni fejének. Ő tehát lángoló szeretettel nagy tiszteletet párosított; gondosan figyelt minden legkisebb jelre, szóra, mozzanatra, hogy Lajos akaratát kilesse, és azt engedelmesen teljesítse. Fölötte vigyázott magára, nehogy őt valamelly, magában bármi jelentéktelen szóval, vagy cselekedettel megsértse, vagy csak nyugtalanítsa is. Mindamellett e hódolat nem a szolgaság, hanem mint Krisztusé, egészen a béke és szeretet járma volt: mert Lajos is részéről nemcsak teljes szabadságot engedett áhítati s jótékonyági gyakorlatainak, mellyek egyedül érdekelték Isten és emberek iránti szeretettől egészen áthatott lelkét; hanem még ösztönözte s bátorította is rá; s csak midőn buzgósağa őt tulragadni látszott, intézett hozzá mérséklő szavakat, mellyeket mindig a szeretet és okosság sugalt. Többiben a szeretet gyengéd nyilvánulásaihoz, mellyeket egymás irányában tanusítottak, kölcsönös buzdításokat vegyítettek, az erkölcsi tökély utján együtt haladni; hogy

igy e szent vetélkedés által egymás szeretetére mindig méltók megmaradjanak, s viszont a szeretet, melly sziveiket egyesíté, forrásává s élesztőjévé váljék a Legfőbb iránti szeretet boldogsága- s örömeinek. „Ekként írja Montalembert, szent egyesség által összefűzve, tiszták és alázatosak Isten előtt, teli jó akarat- tal és szeretettel az emberek irányában, szeretve egymást azon szeretettel, melly mindkettőjük lelkét Istenhez még inkább ragadta, Lajos és Erzsébet házassági éltökben az ég- és földnek egyikét nyujtották a legédesebb és épületesebb látványoknak, valósítva a bájoló rajzot, mellyel a kath. világ legnagyobb költője egy mennyei házasságot feste :

„La lor concordia, e i lor lieti sembianti,
Amore e maraviglia e dolce sguardo,
Faceano esser cagion de' pensier santi.“

(Dante, Parad. c. XI.)

V.

Megjegyeztük már, hogy Erzsébet szívét az Isten, férj és emberek közt akkép tudta megosztani, hogy a szeretet mind e három elágazásában mégis a tökély legmagasabb fokáig érne. E tény, habár az életben ritka, lélektanilag egészen következetes: mert hiszen a valódi szeretet mindig minden irányban boldogító természetűnek ismertetett, s minden erények olly összeköttetésben állnak, mikép lehetetlen az egyikben igazán és valódilag sokra menni, a nélkül, hogy vele s általa a többiek is a tökély ugyanazon színvonalára emelkedjenek föl.

Az Isten mindenek fölötti szeretete, alapja s élete minden más szeretetnek, kutfeje és forrása a szív és lélek állandó érzékenysége- s fogékonyságának, melly nélkül lehetnek ugyan némi ösztönszerű, s ehhezké-

pest hosszabb-rövidebb ideig tartó könyör-, részvét- és rokonszenvi gerjedelmeink: hiszen minden, még a legvilágiasabb lélekben is marad mindig valami isteni; de állandó és öntudatosan rendezett, vagy éppen önfeláldozó szeretet-érzéseink soha sem: miután Isten nélkül ezekhez mind az alap, mind az indok, mind pedig az éltető, erősítő, vigasztaló és bátorító kegyelem hiányzik.

Milly ajtatos, milly istenfélő vala Erzsébetünk gyermekkorában, azt már főnebb láttuk. Ez erények, a mint a korban növekedett, mindinkább nagyobb tökélyvel és áthatóbb bensőséggel fejlődtek ki benne: el annyira, hogy már ifjusága első virágzó éveiben, daczára a világ hiuságaival és pompáival sokfélekép érintkező helyzetének, az Istenbeni lelki megnyugvás és rendithetlen béke azon fokára emelkednék föl, mellyen méltán az égiek és legnagyobb szentek irigységét, ha ez lehetséges volna, keltheté vala föl. Hogy ide juthasson, hogy a tökély eme pontjáig fölvergőd-hessék: Istentől magához teremtett lelkének egyéb támaszra sem vala szüksége, mint hogy hiven teljesítse a gyakorlatokat, mellyeket az egyház parancsol és ajánl. Ide tartoznak: az ima, elmélkedés, isteni-tiszte-

let, épületes olvasmányok, a szentségekhez gyakori járulás, a test sanyargatása, a rossz alkalmak kerülése, gondolataink, érzéseink és vágyaink fölötti, egészen a legcsekélyebb mozzanatokra kiterjesztett éber és folytonos őrködés, és végre a keresztény könyörület és kegyelet műveinek ernyedetlen gyakorlata. Mily mértékben teljesíté mindezt Erzsébetünk, azt a számtalanok közül kiszemelt következő néhány példa érzékenyen fogja tanusítani.

Nem említem az ajtatossági napi-rendet, nem a vásár- és ünnepnapi rendes templomi foglalkozást, nem a szentségekbeni gyakori áhítatos és épületes részesülést, nem az egyház, különösen bőjti fegyelmének példás megtartását, miben Erzsébetünk számtalan más kegyes lelkekkel találkozott, és találkozik máig: itt csak azon rendkívüli vonásokról lehet szó, mellyek a nagy szentet az ő saját rendkívüli fényében mutatják, s többször maga a jutalmazó ég által is csudálatosan megdicsőítették.

A szent mise alatt külső megalázódás által igyekezett, a mint csak tőle telt, bebizonyítani hódolatát az isteni áldozat iránt, melly naponkint vérontás nélkül ismételtetik oltárainkon az egész világon. Illyen-

kor e hódolat kitüntetéseül le szokta volt tenni fejről fejedelmi koronáját s egyéb ékszereit; mivel, mint mondá, nem illenék ezekkel fején megjelenni annak színe előtt, ki Isten létére tövis koronát viselni nem vonakodott, hogy minket üdveztene. Bizonyos napon történt, hogy a mint így ékességeit letévén, a kánon alatt összekulcsolt kezekkel, fátyolát, hogy a szent ostyát szabad szemtekintettel kísérhesse, elmozdítva, imádkoznék, épen a consecratio perczében mennyei világosság vette őt körül, s feje fölött maradt egészen a communicoig. A miséző pap, ki e rendkívüli fényt észrevette, hálát mondott Istennek, ki külső látható, s csodálatos fény által tüntette ki ama belső világosságot, melly a szent szivben lakozék.

Isten iránti gyöngéd szeretetét, s legmélyebb hódolatát leginkább azon magasztos szent napokon szokta kitüntetni, mellyeken az egyház a megváltás titkait ünnepli. A magyar király e dicső leánya már Nagy-csütörtökön koldus ruhába öltözködék, és más nap, vagy is Nagy-pénteken, miután az egész éjt imában és elmélkedésben ébren töltötte, meztelen lábbal indult ki palotájából, a köznéppel a szent koporsókat látogatni, s ott a szegények közt földre borul-

va, könyárba lábbadt szemekkel Megváltó Istenének hálaadóját leróni. Mi mély, mi egész lényét át meg átható érzete volt a megváltás nagy irgalmának és jótéteményének az, mi őt ennyi önmegalázásra, a hálának, viszonszeretet-, elismerés-, részvét-, és köszönetnek az egész világ előtt illy érzékeny, az előkelők minden hiuságaival daczó módon kifejezésére ragadta! Keresztjáró napokon is, melyek alatt az akkori időben nagy mulatságokat tartani, s épen ezért rendkívüli fényűzést volt szokás, főleg a ruházatban kifejteti, durva szőrruhába öltözött vett részt a szent menetekben, s predikáció alatt mindig a koldusok közt foglalt helyet.

Mennyire vigyázott magára, nehogy bármilly, ambátor magában a legtörvényesebb érzelem, vagy öröm fölülemelkedhessék szívében, hacsak pillanatra is, Isten iránti szeretetének mértékén, mutatja a következő eset. Egy napon, midőn bizonyos szertartás folytán mindketten, Lajos és Erzsébet, számos kísérettől körülvéve jelenlennének az eisenachi sz. Györgytemplomban az istenitiszteleten, Erzsébet megfeledkezvén a szent-mise-áldozatról, szeméit Lajoson legelteté, hosszabb ideig gyönyörködve s csudálva a szép-

séget és szeretetreméltóságot, mely annak egész lényét mindenek előtt olly kedvessé tette. A csengetyü hangja által mélézásából felriasztva épen a pillanatban, midőn a pap a szent ostyát imádásul felemelte, rémulésére a pap kezei közt lelkének jegyesét, a fölfeszített Krisztust látta sebeivel, mellyekből a vér csepegett; s azonnal belátva hibáját, arcával a földre borult, és bánatában keservesen sirt. Mire végével a fejedelem, ki kétségkívül megszokta volt már, őt ajtatos elmélkedéseibe merülten visszamaradni látni, egész kíséretével eltávozott, s csak midőn az ebéd ideje elérkezett, s a hercegnő még sem tért vissza, indult el személyesen felkeresésére a templomba, hol őt még mindig a fenemlített helyzetben találva: „Kedves hugom, ugymond, miért nem jössz az asztalhoz, és miért várakoztatasz olly sokáig magadra?“ Mire Erzsébet felemelve fejét, szótalán függeszté rá tekintetét; Lajos pedig látván egész a vérig kisirt szeméit, meghatva nagy elérzékenyülése által szomorú hangon kérdé tőle: „Miért sirtál olly sokat, és olly keservesen?“ s mellé térdelve, miután szomorúságának okát meghallotta, fölemelkedék, és vigasztaló hangon mondá neki: „Kedves Erzsébetem! légy bizodalom-

mal Isten iránt; én segítségdre leszek a vezeklésben, s hogy még jobbá lehess, mint vagy.“

Erzsébetünk Istenbeni élő hitét tanusítja azon páratlan gyöngéd lelkismeretesség is, mellyel minden gondolatait, érzéseit, cselekedeteit fegyelmezte, szeme előtt tartván, hogy az Isten mindenütt jelen van, s nincs semmi, egészen a legelrejtettebb szivgerjedelmekig, mit szemei előtt eltitkolni lehetne. S valóban bensők istenes elrendezése s vezénylete az első föltétel, mellyet az erény útjára kötelezettnek be kell töltenie. Hiszen a gondolatok, érzések, vágyak sugallják a tettet; s a rendetlen, tisztátalan bensejü ember, ha különben emberi, vagy érdek-tekintetekből élet-viszonyaiban a külső becsületességet megtartaná is, csak a külről bemeszelt sirhoz hasonlítana, melly a szemnek külről csinosnak tűnik föl, de belseje rothadást és holttetemeket rejt. A szent-gyónás intézete, melly bensőknek minden iránybani, s egészen a legkisebb apróságokig kiterjesztett megvizsgálására s ennek a gyóntató-atyá előtti egész őszinteséggel kitárására kötelez, elvonva szentségi malasztjaitól is, csupán emberileg véve, első pillanatra rendkívüli ségedeszköznek tűnik föl, bensőknek amaz istenes el-

rendezése s kalauzolása, vagy is más szóval, beltisztaságunk és az önmagunk fölötti uralkodás alapkérdésénél. Erzsébet első gyóntató-atyjának elvesztése után magától a pápától, IX. Gergelytől nyert illyet a szigoruságáról hires marburgi Konrádban, ki irányban Lajos megegyezésével, mennyire ez a férj jogais tekintélyével nem ellenkezők, engedelmességi fogadalmat tőn, s ezt élte utolsó pillanatáig hiven megtartotta. Történt pedig, hogy a fejedelemség alattvalóira bizonyos adó vettetett ki, mellynek jövedelme a hercegi ház asztali költségeinek fedezésére szolgálna. Konrád, ki ez adó behozatalának ellene volt, kötelességül tette Erzsébetnek, miszerint, hogy a netalán igazságtalan szerzemény bünös élvezetétől ment legyen, csupán azon étkekkel táplálkozzék, mellyekről bizonyosan tudja, hogy férje tulajdon jószágaiból, nem pedig a kérdéses adójutalékból kerültek ki. Erzsébet e parancsot egész szigorusággal töltötte be, habár gyakran megtörtént, hogy ebbeli tartózkodása folytán egészen éhen kelne fel a különben hercegileg bő s fényes asztaltól. Lajos, kinek ő soha semmit sem titkolt el, és így e gyóntató-atyai tilalomról is tudomással birt, ezért nem csak nem neheztelt, de sőt

neje lelkismeretességét kimélőleg, őt mindig maga figyelmezteté, hogy e, vagy amaz ételből ehetik, mert ez nem alattvalói munkájának, hanem saját javainak terményeiből került ki. „Én, ugymond, magam is szívesen így cselekedném, ha nem tartanék a megszólás-és botránnytól; reménylem azonban, hogy e bajon nem sokára változtathatok“ Életirói közül többen megjegyzik, hogy egy alkalommal, midőn férjét a német birodalmi gyűlésre elkísérte, nem talált az egész ebéd alatt semmit, mihez nyugodt lelkismerettel nyulhatott volna, egy darab fekete s olly kemény kenyéرنél, hogy azt meleg vízbe kellett előbb áztatnia, miszerint ehetővé váljék. Erzsébet e sovány étellel nemcsak megelegetett, hanem még az nap 16 mérföldet tőn hátra lóháton férje kíséretében. Ennyi edzettségre testének gyermekkorától sanyargatása által tőn szert, egész éjeken át virrasztván, nehezebb és durvább kézi munkákkal foglalkozván, a szegényeket gyalog sárban, vízben, hidegben, hóban felkeresvén, száraz kenyér és víz mellett bőjtölvén, gyöngéd tagjait ciliciummal övezvén, sőt még szigorubb, az akkori időkben gyakorlatban volt eszközökkel is fegyelmeztvén. Napjainkban, midőn ellenkezőleg a testre nagy, talán igen is nagy

gond szokott fordítottani, e gyakorlatok tulságosaknak, s talán érdem és eredmény nélkülieknek, sőt károsoknak is fognak tetszeni: mi azonban nem mulaszthatjuk el kötelességünkhez képest megjegyezni, hogy minden ember csak annyiban lehet önálló s bir valamelly erkölcsi erővel, mennyiben a testi fájdalokat, és nélkülözéseket elviselni képes. Mert hiszen hogyan teheti fel erkölcsi erőt, szilárd jellemet, elvekhez rendíthetlen ragaszkodást abban, a ki testét szereti és félti, s így azonnal lelkileg meghajol, enged, visszavonul, mihelyt az fenyegettetik? Aligha csalódunk, midőn a napjainkbani lelki gyengeséget, melly gyalázatos színlelésben, képmutatásban, hazugság- és alávaló szolgáltságban találja hü kinyomatát, leginkább a test igényei tulságos szeretetének és kimélésének tulajdonítjuk. A ki testétől függ, az vele együtt szolgál. A test kellő mértékbeni fegyelmezése a lélek emancipációja, a magán és nyilvános rend, szabadság, jog és igazság egyik nélkülözhetlen tényezője, s e mellett egyik igen hathatós segédeszköze a lélek minden tehetségei tiszta és szabályos működésének, tehát éles látásnak, helyes ítéletnek, gyengéd érzésnek, felhőtlen kedélynek, s fölülelemelkedett akara-

ti szabadságnak. Erős testben (mit a fegyelem bizonyára nem akadályoztat, sőt kifejt,) erős lélek, ez magában igaz lehet: de még inkább igaz, hogy fegyelmetlen test, féktelen és jellemtelen lélek.

A kegyes lélek, melly magát a test említett sanyargatásainak olly szigorun, annyi kitartással alávetette, ezt a világ szemei előtt szorgosan elrejteni törekedett. Csak Isten, férje, gyónatyja, s néhány hölgye, kiket bizalmával megajándékozott, ismerték ebbeli eltökéléseit, és ezek foganatosításábani önmagát nem kimélő gyakorlatait. Midőn egész éjeket imádság és elmélkedésben átvirasztott; midőn sanyaru böjtölésben egész napokat eltöltött, midőn betegeinek ápolásában erejét szinte kimeríteni látszott: mindannyiszor vidám, örömteli arczczal, és azon mosolylyal ajkain, s kegyességgel szemeiben, mellyben lelkének minden szépsége némi angyalszerű kifejezéssel tükröződött, jelent meg netaláni vendégei körében; mondani szokván, hogy mind ezt örömmel és vidám szívélyességgel illik teljesitenünk, s az olyanok, kik böjtölve és imádkozva, ehhez szomoru képet vágnak, az Istent megijeszteni akarni látszanak. Különösen az asztalnál vigyázott, nehogy a lelki atya által megtil-

tott ételektől tartózkodása valakinek feltűnjék. Illyenkor, hogy a figyelmet szórakoztassa, különféle módokhoz folyamodott: majd a felszolgáló cselédeknek adva utasításokat, majd vendégeinek egyike másikához fordulva, majd különös kegy jeléül nekik darabka kenyeret szelve, vagy poharaikat megtöltve s aztán őket egyenkint kínálgatva. Szivesen vett részt a világi multságokban és ünnepélyeken is, hol állása valami szerepet juttatott számára; olykor a tánczot sem vetette meg, a nélkül, hogy áhitata ez által kárt vallott volna. Mert valamint, egyik életírója megjegyzése szerint, a riettei tó partjain emelkedő sziklák épen a hullámok csapkodása közben nevednek: ugy Erzsébet áhitata is azon világi multságok közepette gyarapodott, mellyekben helyzeténél fogva részt kellett vennie. Gondosan figyelt arra is, nehogy titkos sanyargatásai gátlólag hassanak foglalatosságainak rendes menetére, vagy épen sötét buskomolysággal borítsák be lelkét. Igy, illy szépen és öszhangzólag vegyülnek az ember ártatlan örömei a szentnek istenesen komoly foglalkozásaiba; miszerint feltűnővé legyen, hogy valamint öröm az Isten, ugy az ő mindenekfeletti sze-

retete sem kívánja azt, hogy meggyilkoljuk a szívet, hanem igen is, hogy a Benne való tiszta örvendezésre, mulatságra annál inkább képessé s fogékonyvá tegyük. Minden öröm csak akkor öröm, ha tiszta és istenes: minden egyéb csak a szív örültsége és lélek-gyötrelém.

VI.

Isten szeretete nem lehet önmagában elzárt, elszigetelt, terméketlen : Istentől az szükségkép kiárad a teremtményekre is. Hasonlólag a fellobogó lánghoz közvetlenül Feléje repül, s visszaszállván Ő érte, s Ő benne átkarolja az egész világot. A legfőbb jót akarja : ez az ő tárgya. Eme legfőbb jó azonban magát a teremtményekben is kinyilatkoztatja. Azért az Istent igazán szerető őt teremtményeiben is szereti, s pedig azon mértékben, a melyben ők természeti képességöknél fogva hirdetik és kifejezik az Isten szépségét, jóságát, igazságát és más tökéletességeit. Az ember a szeretet által Istennel egyesül ; és Isten szereti mindazt, a mit alkotta : tehát szeretve Istent, szeretjük és szeretnünk kell teremtményeit is, kiváltképen pedig az embert,

Istennek eme képét és hasonlatosságát, kit maga a Teremtő olly sokra becsült, hogy megváltásáért nem tartaná méltósága alattinak, az égből leszállni, emberré lenni, s fölfeszíttetni. S valóban Erzsébetünknek, ki Istent olly világosan szeretete mindenek fölött, hogy a hön szeretett férjben való pillanatnyi gyönyörködést is a helyen, hol csak Istenre kellett volna gondolnia, azonnal keservesen megsiratná, egész élete csak bizonyítvány emez állításunk igazságának kétségtelen fénybei helyezésére. Láttuk, mint kezdte ő már gyermekkorában gyűjtögetni a tulbővelkedő szeretet azon érdemeit, mellyek a szentek dicsőségét és boldogságát, az itt alatt viaskodó egyháznak pedig az ő, a hivek lelki javára szolgáló kegyelmi kincstárát képezik. Későbbi korában e téreni tevékenységi buzgósága az önfeláldozás azon magasságaig emelkedett, mellyen néhány kiváltságos szent lelkeknek sikerülhetett ugyan, őt megközelíteni, de fölül is mulni, szinte lehetlennek látszik.

A kornak, mellyben Erzsébet élt, megkülönböztető jelleme volt ugyan, hogy nagylelkűnek mutatkozott a szegények és ügyefogyottak irányában: mi kiváltkép a fejedelmek és uralkodók dicsőséges elő-

joga volt. Erzsébetben azonban e nagylelkűség legkevesbé volt eredménye magasabb születésének, vagy pedig azon tisztán érzéki váagnak, hogy jótékony-ságunk hire által az emberek dicséretét kiérdemel-jük; ez nála ellenkezőleg a magával hozott termé-
szeti hajlamon kívül, mellynél fogva soha sem ta-
lálkozhatott szegénnyel, a nélkül, hogy bensejében
a könyör érzete meg nem mozdult volna, egészen a
tisztá szeretet, és úgy szólván, isteni sugallat kifo-
lyása volt. Férje részéről teljes szabadsággal bírván
mindazokban, mik az Isten dicsőségét és felebarát-
jai javát tárgyalták, akadály nélkül engedheté ma-
gát által szive angyali vonzalmának, hogy Krisztus
szenvedő tagjait vigasztalja. A szegények voltak te-
hát azok, kikre áldozta mindazon fölösleget, mellyet
a legszigorubb takarékoság mellett állása és nemi
szükségein túl magától megvonhatott, valamint ama
jelentékeny jövedelmeket, mellyek e végre férje jó-
ságából állottak rendelkezésére. E tekintetbeni áldo-
zati készsége, olly minden habozást kizáró és szinte
elragadó gyorsaságu vala, miszerint, miután mindent
elosztogatott, még öltözékeitől is megfosztaná magát;

hogy nem lévén már mit adnia, e, vagy ama szegényen mégis segítsen.

Mindamellett nem egyedül ajándékokkal, sem nem egyedül pénzosztogatással, mi azokra nézve, a kik bővelkednek, ugy sem valami különös nehézségű dolog, vélt ő elegettehetni azon kötelemeknek, melyeket neki a szeretet a szegények irányában sugalt: a személyes buzgóságot és közvetlen kitartó s gyöngédeden béketűrő gondoskodást tartotta ő a legfőbb kötelemeknek, melyly az alamizsnát Isten és emberek előtt kiváltképen érdemessé teszi. S e személyes áldozatot ő mindannyiszor örömmel és bizonyos nemével ama szent alázatosságnak végzé, mely számára a „k e d v e s“ (liebe) melléknevet a nép szájában csak úgy, mint minden iratokban megörökítette. Midőn a betegek és szegények hozzá alamizsnáért folyamodtak, ő nem érte be vele, őket megajándékozni; hanem körülményeik- és lakásukról is tudakozódék: miszerint tudhassa, hogy személyesen hol keresse őket. És valóban sem a távolság, sem az utnak nehézségei nem tarthatták vissza illyenkor a fejedelmi nőt; ki igen jól tudta, hogy a szeretet és könyör érzetének fölébresztése- és szilárdítására mi

sem alkalmasabb a nyomorrali személyes megismerkedésnél, s a vele járó nélkülözések és szenvedések, úgy szólván, meglábolásánál. Ő tehát leereszkedett a város legtávolabb fekvő s büzhödt lég és tisztátalanság folytán legundorítóbb kunyhóiba s börtöneibe, hova azon egyszerűséggel és szívélyességgel tért be, melly már magában is a legboldogítóbb vigasztalás vala; s elosztogatván szomorú lakói közt a mutatkozó szükség szerint magával hozott dolgokat, miután velök barátságosan társalgott, őket édesded szavakkal biztatta, s további pártfogásáról biztosította, tova indult, hogy szeretet-utját másoknál folytassa. Ha a családot adósságokkal terheltlen fizetési tehetetlenségben találta, a tartozások lerovását magára vállalta. A foglyokért, mikor ez csak megengedettett, váltságdíj fizetett. A betegágyban fekvő szegény asszonyokat fölkereste, mellé helyezkedett mocskos nyoszolyájoknak, a világra jött kisdedit egy anya szeretetével karjaira vevé, maga által készített pólyákkal betakargatá, s igen gyakran keresztségre vivé, miszerint e lelki anyaságban annál több indokot találjon az ő további szeretetökre s ápolásukra. Ha szegényei közül valamelyik meghalt, soha sem

mulasztotta el, őt halottágyán meglátogatni, holttesténél virasztani, ezt saját kezeivel gyakran önágy-nemüinek darabjaival betakarni, s azután temetés alkalmával az örök nyugvóhelyre kikisérni. Így látattott ő, a tartomány fejedelmi asszonya, a szegényekkel egész alázatossággal lépdelni a koporsó után, melly alattvalói legutolsóbbikának tetemeit rejté. Jótetői látogatásaiból megtérve, felmaradt idejét nem a gazdagoknak és előkelőknek megszokott élvei közt tölté, hanem a szent-írás erőslelkű hölgyéhez hasonlólag, fárasztó de hasznos munkában. Ő udvari hölgyeivel maga fonta a gyapjút, mellynek szálaiból aztán ruhákat készített szegényei s azon kolduló szerzetesek számára, kik az ő idejében jöttek Német-honba megtelepedni. A részvétet fölébresztteni ohajtólag, asztalára többször csak sótalan, és csupán vízben, minden egyéb járadék nélkül főtt főzeléket tétetett föl; miszerint ő és övéi saját tapasztalásukból ismerjék az élelmet, mellyel a szegények táplálkoznak, s könyörrre gyuladjanak irányukban. Ha tudomására jött, miszerint a szegényebb lakosságon valamelly erőszak, vagy igazságtalanság követtetett el, félretéve minden tekintetet, azonnal férjéhez sie-

tett, az elégtételt szorgalmazandó : ily vonás, melly Nagy-Lajosunk leányát, Hedwiget, Lengyelország királynéját juttatja eszünkbe, mint a kitől maradtak számunkra föl a legkegyeletesb szavak, mellyek valaha az ily elégtételek alkalmával egy fejedelmi hölgy ajkairól hangzottak: „Visszaadtátok, ugy mond, nekik marháikat; de ki az, a ki megtéríti könyeiket?”

Erzsébet ápoltsjai számára nem csak pénzt és ruhát szeretett vinni, hanem eleségneműeket is, még pedig saját kötényében. Egy alkalommal, midőn így kenyérrel, hussal, tojásokkal stb. megterhelten lefelé sétálna a várból a mellék és sziklába vágott ösvényen, egyszerre Lajossal, ki épen a vadászatból tért meg, találkozék. Ez látván, mint görnyed a teher alatt, tudni akarta, mit visz, és akarata ellenére felnyitá kötényét, mellyet ő kebeléhez szorítva tartott. S ime, ott eleségszerek helyett a legszebb fehér és piros rózsákat találta : annál nagyobb csodálkozására, mivel a virágok ideje már rég elmúlt volt. Lajos a látványon elbámulva, vigasztalni s czirogatni kezdé az erőszakos felnyitás miatt megszorodott nejét, midőn szemeit fölvetvén, kereszt-alaku fényá b-

rát pillanta meg, mely feje fölött lebegett. Egyet a rózsák közül örök emlékül magához vett : a helyen pedig, a hol ez történt, egy fa oldalánál keresztrel ékesített kőoszlopot emeltetett; miszerint e csudálatos esemény emlékét megszentelje, s a jövő kor számára megörökítse.

Ez időtájban nyugoton is elterjedt a különben keleti eredetű bélpoklosság, egyike azon legszonyatosabb betegségeknek, mely ellen az emberi tudomány hasztalanul küzdött, s mellyben az illető sujtott, gyakran évek hosszú során keresztül, élve rohad el, csontjai fölemésztetnek és kihullanak; s mivel a fekély ragadás, előáll a társadalomra nézve a szomorú kénytelenség, az illyet minden emberi társaságtól elkülöníteni. E szerencsétlenek, kiket mindenki került, — s kiknek évenkint csak egyszer, Husvét ünnepén volt szabad három napra elhagyni a városon kívüli szalma-viskóikat, hogy a feltámadás örömeiben a hivekkel együtt részesülhessenek, — Erzsébetünk gondjainak és gyengéd figyelmének legkiválóbb tárgyai valának. Ő felkeresé, vigasztalá, megmos-ta és ruházta őket. „Nektek, ugy mond, jó lélekkel kell e martyromságot viselnetek; nem szabad azért

sem szomorkodnotok, sem haragudnotok. Tudjátok meg ugyanis, hogy ha ti békében türendítetek e poklot, melylyel Isten itt e földön meglátogatott, meg fogtok menekülni a másik pokoltól : és ez nagy jótétemény!“ Erzsébetnek e ragályos emberekkeli társalgása természetes iszonyt költött minden körüllevőkben, leginkább pedig az öreg fejedelem-asszonyban, Sophiában : mint kik tartottak tőle, hogy e nyavalya róla még az egész házra is elterjedhet. S mi történik? Egy napon, midőn Lajos távol vala Naumburgban, s Erzsébetünk betegjeivel annál buzgóbban foglalkoznék, ezek közt szeme elé kerül egy bélpoklos, kinek tekintete az elviselhetlenségig iszonyu volt. Erzsébet ezt választá ápolása tárgyául; s miután a kastélyba fölvezeté, és szorgalmasan megmosta, ön és férje közös ágyába fektette. Lajos épen e pillanatban érkezék meg; és Sophia nagy megindulással rohan elejbe : „Kedves fiam! ugy mond, jöjj; igen is szép dolgot mutatok neked Erzsébeted részéről . . . Majd innen láthatod, kit szeret ő náladnál is jobban.“ S erre a bámulót hálószobájába vezeté, mondván : „Ime nőd, ki bélpoklosokat fektet ágyadba, miszerint a fekély reád is ragadjon!“ Lajos

nem minden megindulás nélkül rántja félre a takarót : de e pillanatban, egyik életírója szép kifejezése szerint, Isten megnyitotta lelki szemeit, s bélpoklos helyett magát a fölfeszített Jézust látta ágyában fekvünni. E látványon mintegy megkövülve állott a hasonlólag bámulatában megdermedt anyjával, s elérzékenyülésében egy szót sem volt képes kiejteni: míg nem felindulása csillapodván, az őt, hogy haragját csillapítaná, félénken követett Erzsébethez fordula, mondván : „Kedves hugom! kérlek, oszd meg csak minél gyakrabban ágyamat az illy vendégekkel; én mindig köszönettel fogok neked tartozni érette. Jövőben ne hagyd magad erényeid gyakorlatában bárki által is feltartóztatni.“ S erre térdre bocsátkozék, a következő imát intézve Istenhez : „Uram! légy irgalmas nekem, szegény bünösnek; én nem vagyok méltó mind e csudadolgokat látni, mikép azt nagyon is elismerem; oh! segíts engem, hogy szived és akaratod szerinti emberré válhassak.“

Erzsébet e nagy megindulást felhasználni sietett egy engedély kieszközlésére, hogy a vári szikla egyik oldalán, melly Wartburg vára fölött uralkodik ispotályt emeltethessen. Az épület elkészülvén, a szent

hölgy azonnal 28 olly beteget és szegényt helyezett el benne, kik már gyengébbek voltak, hogysem az alamizsnát elveendők a várba felmászhattak volna. S ezóta nem mult el nap, hogy a szenvedők e lakában meg nem fordult, s ott ez ügyefogyottaknak ételt és italt saját kezeivel nem szolgáltatott volna. E szerint a két utóbbi eseménynek (a rózsákkal és bélpoklossal) hitelességéről két olly egyidős tanu kezeskedik, kiknek az ítések és régiségbuvárok mindig kétségtelen bizonyító erőt szoktak tulajdonítani, valahányszor profán természetü történeti tény az, mellyre vonatkoznak. Értjük az említett két esemény megörökítésére állított két építészeti emlényt, tudniillik az oszlopot és ispotályt. Ez ispotály helyén Erzsébetünk halála után, hiányában a kegyes ápoló kéznek, egy sz. ferenczrendi kolostor emelkedett.

Az 1226-ban uralkodott nagy éhség idején, midőn Lajos az akkoriban Olaszországban táborozó II. Fridrik császár kíséretében volna, a fönérintett ispotályon kívül Erzsébet még más kettőt hozott létre a váralatti városban, Eisenachban, mellyek egyike a Szent-lélekhez szegény asszonyok, másika pedig sz. Annához, átalán betegek elfogadására szolgált; s

mind a két intézetet, hasonlólag az elsőhez, naponkint meglátogatni, ott a betegeket egyenkint kikérdezni, nekik étellel és itallal szolgálni, ágyaikat megvetni, izzadságaikat letörölni, s aztán édesded szavak egész árjával megvigasztalni el nem mulasztotta. A büzhödt lég minden kísérőit irtózat- és undorral tölté be: ő egymaga, daczára a rossz levegő elleni természetes ellenszenvének, változatlan, és mindig vidám s mosolygó derült arczu maradt.

Később egyikében ez ispotályoknak még különös menedékhelyet szervezett a beteges, elhagyatott és árva gyermekek számára; kiket annyi szeretettel, és benső gyöngédséggel ápolt, hogy ezek őt rendszeren csak „mamá“-joknak neveznék, s hogy egy író kifejezésével éljek, valamint a kis madarkák anyjok szárnyaiba, ugy e kisdedek is az ő ruháiba csimpeszkednének, elejbe menvén, és tömegesen kiáltván: „A mama, a mama!“

A fönérintett éhség idején, miután mindent ki-merített, a gabona- s eleségtárákat mind kiürítette, végre ékszereit, drága ruháit, ékköveit, gyöngyeit és egyéb ritkaságait adta el, hogy árukon az éhezőknek táplálékot szerezhessen. Ámbár pedig temér-

dek volt mindaz, mit ekkép a szegényekre fordított (hisz ezek száma is teméntelen volt, és lesz is mindig): mindamellettt bökezüsége oktalan pazarlásnak teljességgel nem mondható: miután adakozásaiban mindig nagy ildomosságot tanusított; szabályul tartván, egy részről a szegényeket felsegités által munkaképesekké tenni, s erre nekik tért és alkalmat nyujtani, más részről pedig a jótékonyágot csak ott gyakorolni, hol az mint valódi szükség, tehát mindazokra nézve, kik rajta segiteni képesek, kötelesség gyanánt mutatkozik.

Mivel ki foglalkozik, az iránt rendesen hajlamot és előszeretetet sziv be. Betegápoló apáczáinknak földi mennyországuk épen a foglalkozásban áll, melly őket éjjel és nappal az emberi nyomor ágyához leköti. Erzsébetünk, ki olly igen szerette a szegényeket, uralkodói széken ülve, a szegénység után vágyakodott. „Mi boldogok volnánk mi, szólt közbenkőben Lajoshoz, ha nekünk sem volna egyebünk néhány szántó földnél, s körül-belül kétszáz juhnál. Akkor te a földet mivelnéd, én pedig a juhokat nyirnam!“ Mire Lajos: „Ah kédves hugom! ugy mond, ha ennyi földünk és ennyi juhunk volna, aligha fog-

nánk szegényeknek látszani, s találkoznának számon, kik minket még mindig gazdagoknak tartanának!“ — A szegénységhezi eme vonzalmát kitüntette azáltal is, hogy letéve fejedelmi ruházatát, a legalsóbb osztályu szegények módjára, szürke köpenybe, viselt fejkötővel szeretett öltözködni : „Igy fogok én járni, mondá némi előérzetével a jövőnek, mihelyt szegénynyé leendek.“

Sz. Erzsébet nagy szeretetének és ebből folyó jótékonyságának hire tulszárnyalta Németország határait. Assisi sz. Ferencz, ki ez időtájban a harmadik rend szabályait hirdette ki, levevé IX. Gergely pápa tanácsára vállairól ócska szegényes köpenyét, melyet rendesen viselt, és azt a szentnek küldötte ajándécul egy levél kíséretében, mellyben örömet fejezte ki ugy az isteni malaszt fölött, mellyel Isten Erzsébetet elhalmozá, valamint a készsége nézve, mellyel ő azt felhasználni törekedett. Erzsébet benső kegyeletes örömmel szent ereklye gyanánt fogadá az ajándokot, és a köpenyt mindannyiszor, valahányszor valamelly különös kegyelemért borult oltár elé, vállaira vette; halálakor pedig egyik barátjának ajándékozá : kitől ismeretlen módon vég-

tére a weissenfelsi németrendi lovagok birtokába ment át.

A hir sokat tudott beszélni az ég ama kegyességéről, mellyel Erzsébetet jótékonyágában részint segíteni, részint esetleges zavarodásaiból egészen rendkívüli módon kiragadni sietett. Majd arról beszéltek, hogy a gabonatarak, mellyeket nappal kiürített, éjenkint észrevehetőleg újra megteltek; majd hogy ünnepélyek alkalmával fejedelmi koronája vagy egyik köntöse hiányzott, mellyet épen imént valamely szemközt jött szegénynek ajándékozott, s ismételve ismeretlen uton, véletlenül, mintegy angyalok által visszaváltatva, ruhatárában találtatott meg; majd hogy főurak érkeztek Magyarországból épen olly időben, midőn drága ruháit mind elajándékozván, fejedelmi méltóságához illően Lajos nagy zavarodására köztök meg sem jelenhetett: s ime á szegényesen öltözött herczegasszony a legdrágább kelmék és legritkább ékkövek fényében láttatik ragyogni, úgy, hogy a követség kifejezése szerint, hozzáfogható fényben még a francziák királynéja sem látaték soha megjelenni.

Azok kedvéért, kik a tetteknek nem annyira

belérdemét, mint inkább hasznosságát szeretik számitgatni, megjegyezzük, hogy a sz. Erzsébet által gyakorolt rendkívüli jótékonyság az akkori társadalom valóságos villámhárítója volt: egy részről lefegyverezvén a gyűlölséget, melly már ez időtájban is háborogni kezdett, később pedig három századdal utána, midőn a példája által meggyújtott buzgóság már egészen lelohadni látszott, olly irtóztató népzendülési viharokban tört ki; más részről pedig emelte az urak szemeiben ama föld- és sárhoz tapadt szegény embereknek becsét, kiknek sorsához egy ifju, bájos, hatalmas fejedelmi hölgy illy közel lebocsátkozni, sőt azt megosztani, nem csak nem tartá méltósága alatti dolognak, hanem benne még érdemet, dicsőséget és istenes boldogságot is helyezett, és talált. Bebizonyult tehát Erzsébetünkben is, hogy a jótékonyság mindig kölcsönös szerencséje mind annak, a ki szükségeli, mind pedig és még inkább annak, a ki azt gyakorolni van hivatva.

VIII.

Erzsébet 1223-ban, tehát 16 éves korában első ízben lön anyává. A lebetegedés ideje közelgetvén, a Wartburgtól néhány mérföldnyire fekvő kreuzburgi kastélyba költözött át, hol is mart.28-kán hozta világra elsőszülött fiát, ki nagyatyja emlékére, a sz. keresztségben Hermann nevet kapott. Egy évvel rá (1224-ben) egy leány gyermekkel betegedett le, ki nagyanyja iránti figyelemből, Sophiának kereszteltették. Ez felnevekedvén, a brabanti herceghez ment férjhez, s így a hesseni, jelenleg is uralkodó ház törzsanyjává lön. Volt ezeken kívül még két más leánygyermek, ismételve Sophia és Gertrud, kik mindketten a kolostori életre valának szánva, a mint ezt később szabad elhatározásból választották is. Mint fogta fel Erzsébet anyai kötelmeit, eléggé kitünteti azon buz-

gósága, mellyel, miután betegágyából fellábadt, cse-
csemőit karjaira vevé, s velök gyapotruhába öltözve
mezitláb, hosszú és durva, éles kövecsekkal rakott
ösvényen ment az Eisenach falain kívül fekvő, sz.-
Katalin-templomba, hol őket az oltár lábaihoz téve,
térdre borult, és következő imával ajánlá fel Te-
remtőjöknek: „Én uram Jézusom! Neked ajánlom
anyád Mária példájára méhemnek ezen drága gyü-
mölcset. Ime én uram Istenem! a gyermek, kit én
Neked egész szivemből adok vissza olykép, mint
azt kegyelmedből nyerém; Neked, ki ura és szere-
tő atyja vagy az anyának és gyermeknek. Az egyetlen
ima, mellyet e pillanatban Hozzád intézek, az egye-
dűli kegyelem, mellyért esedezem, az, hogy fogadd
kegyelmesen ezen, könyeimmel öntözött gyermeket
szolgáid és barátjaid közé, s add rá áldásodat!”

Időközben Lajos, Erzsébet társaságában meg-
fordult Magyarországon, atyjok II. András király
látogatására; hadat vezényelt Lengyelországba, meg-
torlásaul bizonyos méltatlanságoknak, mellyek egy
várbirtokos által némelly kereskedő alattvalóin el-
követték; ismételve fegyvert ragadott, hogy egyes
apró zsarnokokat, kik majd egy kolostort, majd va-

lamelly utazó alattvalóját rabolták ki, megfenyítsen ; részt vett, mint már említettük, a császárral egyik olaszországi táborozásban, hol magát annyira kitüntette, miszerint a császár indittatva érezné magát, számára azon esetre, hahogy testvérének, Juditnak, az utolsó meisseneni markgróf özvegyének utódjai kihalnának, a nevezett markgrófságot, valamint mindazon földrészeket, mellyeket a porosz és litvániai tartományokban elfoglalhatand, biztosítani. Ez utóbbi táborozásból visszatertekor történt, hogy házi hivatalnokai elejbe menének ; bepanaszolva Erzsébet pazarlásait, és mint üritette ki végképen (ez volt épen az 1226-diki nagy éhség ideje) valamennyi magtárait. Mire Lajos: „Hogy van nóm ? Ennyi mindaz, mit tudni ohajtok, a többi keveset érdekel.“ S kis szünet után : „Akarom, ugy mond, hogy Erzsébetem annyi alamizsnát tehessen, a mennyit jónak lát ; ebben inkább segítségére legyetek, semmint vele ellenkezzetek. Hadd ajándékozzon el mindent, csak Eisenachot, Wartburgot, és Naumburgot hagyja meg számomra : az alamizsna sohasem fog megrontani !“ S erre találkozáván Erzsébettel, kitől első izben szakadt volt hosszabb időre el, magát karjaiba veté, s miután könyeivel,

csókjaival elárasztá : „Kedves hugom, kérdé azon gyöngédséggel, mellybe a sziv egész érzékenysége látszott felolvadni, mivé lettek szegényeid e mostoha évben?“ „Én, válaszolá Erzsébet, oda adtam az Istennek mindazt, a mi az Istené, s ő megőrzé nekünk azt, a mi mienk, tégedet és engem!“

Végre elérkezett az 1227-ki, eme Lajos- és Erzsébetre nézve végzetszerű év; mellyben II. Friderik császár, engedvén végre a pápa ösztönzéseinek, a keresztes hadjáratra magát eltökélte, felhíván vazalljait, hogy népökkel együtt zászlója alá seregeljének, és őt a Szentföldre köyessék. Ki sem volt készebb, e föl hívásnak engedni Lajosnál. Személyes hívói hajlamán kívül, nem hiányoztak családjában a magasztos példák, mellyek őt erre ösztönözték. Atyja testvére, s fejedelemségbeni elődje, Lajos az ajtatos, társa volt orozslánszivü Richárdnak, és dicsőséggel tetézve tért vissza Palaestinából. Ipja II. András, magyar király máris megfordult a keleti ég alatt, s a hitetlenekkel harczokat vivott, mellyek sikerét csak a keresztesek közt beállott szakadás akasztotta meg. Lajos tehát méltán hívé, mikép nemességének tartozik vele, hogy a tüzhelytől bucsut véve, kövesse a császárt a hadjá-

ratok eme legveszélyesbikére. „A mi urunk Jézus Krisztus iránti szeretetből teszem, a mit teszek,“ mondá Erzsébetnek, tudatva vele távozási eltökélt szándokát: miután ő táskájában keresgélve, ott véletlenül megtalálta a keresztet, a szent sirért harczra kelt vitézek ezen megkülönböztető jelét, mit Lajos már néhány héttel előbb a hildesheimi püspök kezeiből azon ígérettel fogadott el, hogy a császárt keresztelés hadjárásában követni fogja. „Te, folytatá tovább, nem fogsz akadályoztatni benne, hogy megtegyem Istenért azt, a mit kötelességemben állana tenni az ideiglenes fejedelemért, a császár- és birodalmáért, mihelyest erre felszólítanak.“ Hosszabb szünet és könyezés után: „Ha nem ellenkezik az Isten akaratjával, úgy maradj velem,“ válaszolt esengő hangon Erzsébet. „Én fogadást tettem Istennek,“ vágott közbe Lajos, „s ezt be kell töltenem.“ Ekkor Erzsébet magába szállva, győzedelmet vön egyedi családi érzésein, és akaratját Isten akaratjának alárendelve, mondá Lajosnak: „Isten akarata ellen nem akarlak visszatartóztatni. Adjon az ég hozzá kegyelmet, hogy mindenben az ő akaratát teljesítsed. Én Istennek áldozlak fel téged, és veled magamat.

A jó Isten örködjék fölötted; kísérjen az ő áldása mindenütt: ez leend az én szünetleni imádságom. Menj tehát az Isten nevében!“

Erre a hadjáratot ünnepélyesen kihirdetendő, összegyűjté országának urait Kreutzburgban, s hozzájuk a következő, szent gondolkozását egész fényben kitüntető beszédet intézte: „Kedves fegyvertársaim, bárók, urak és nemes lovagok, s egész hü népem! Igen jól tudjátok, hogy boldog emlékezetű atyám idejében országunk milly kegyetlen háboruk- és hosszas zavaroknak volt kitéve, s miként sikerült neki, magát a munkára és fáradságra megedzve, a hatalmas ellenekkel szembe szállni, s tartományait a végromlástól megmenteni. Ő győzött bátorsága s nagylelkűsége által, s neve mindenütt félelmissé lön. Mi engem illet, nekem az Isten mint Salamonnak, David fiának, békenapokat engedett. Én kit sem látok szomszédim sorában, a kitől félnem kellene, valamint nekik sincs okuk tartani részemről bármelly törvénytelen erőszakosságtól. Ha voltak is a multban némi összeütközéseim, jelenleg, hála a békeadó Istennek, békében vagyok az egész világgal. Nektek kötelességetek, ezt hálával

elismerni, s érte köszönetet mondani az égnek. Részemről én azon Isten iránti hü szeretetből, ki engem ennyi kegyelmekkel halmozott, lelkem üdveért, és hálám bebizonyításaul, keletre indulok, hogy megvigasztaljam az ott elnyomott állapotban élő szent kereszténységet: védelmezvén azt az Isten nevének ellenségei ellen. Én e hadjáratot saját költségemre teszem, a nélkül, hogy rátok kedves alattvalóim! valamelly uj terhet rójak. Isten oltalmába ajánlom az én jó és szeretett nőmet, öreg anyámat, kisdedeimet, testvéreimet, barátimat, egész népemet és országomat, kiktől szivesen válok meg az ő szent nevének dicsőségeért. Lelketekre kötöm, hogy távollétem alatt békében maradjatok egymásközt; különösen pedig, hogy az urak keresztényileg viseljék magukat szegény népem irányában. Végre mindnyájatoktól kikérem számomra a szivességet, hogy sokat imádkozzatok érettem, miszerint ez utban az Isten minden szerencsétlenségtől megoltalmazzon, s körötökbe szerencsésen visszavezessen, ha ugyan ez az ő kegyes akaratja: különben magam és titeket, és mindazt, a mi enyim, az ő szent akaratának egész készséggel és örömet alávetem!“

A mélyen megindult gyülekezet könyekkel válaszolt; mert hiszen e kor, a hitnek e kora, Montalembert megjegyzése szerint, még birt a könyek ajándokával. Könyek, a lélek ezen vére, mint azokat sz. Ágoston nevezi, vagy a szívnek ezen vize, mint a régi romaiak nevezni fogták, rejlettek a középkor minden költészete s áhítatának mélyében. Neme volt ez az imádságnak, a hallgatag és érzékeny önfelajánlásnak; mit örömezt hoztak kapcsolatba Üdvöztök és a szentek szenvedéseivel, valamint az egyháznak folyvásti áldozataival. Könyekkel igyekeztek lemosni lelkeik mocskát, könyekkel megváltani azok bűneit, kiket leginkább szerettek ezen a világon. Angyalok által összegyűjtetve, a könyör Atyja trónjának zsámolyához tétetnek le azok, ki a bánat és szeretet kedves ajándoka gyanánt, minden cseppet számba venni kegyeskedik. Nem egyedül gyarló nők, nem is egymaga a tudatlan nép volt az, melly a könyek eme vigasztalását ismerni tanulta; elég felnyitnunk akármelly, e korbeli író, hogy lássuk, mint törnek ki akaratlanul sirás- és zokogásba királyok, hercegek, vitéz lovagok, egész hadseregek. E vasedzett férfiak,

e győzhetetlen bajnokok mind, keblökben gyöngéd, és szinte gyermeteg szívet hordoztak. Az érzések természetes ártatlansága még nem volt pirulás tárgya. Ki ne emlékeznék a halhatatlan könyekre, mellyek Gottfried, és az első keresztesek szemeiből omlottak, látására a sirnak, mellyet annyi veszélyek közt, és olly nagy áldozatokkal visszafoglalniok sikerült? Oroszlánszívü Richard keservesen sirt, látván Jerusalemet, a szent várost, mellyet meg nem menthete többé. Sz. Lajos francia király mindennapi imádsága vala, hogy Isten őt a könyek forrására méltatni kegyeskednék. A forrás tudnillik, mellyet a lélek minden mély és nagy megindulásai fakasztanak, s égi harmatként termékenyíti és szépíti az életet, még nem apadt volt ki. A csermely megereedt, s cseppjeiben maga a szív, érzéseivel, fájdalomával, hálájával, örömeivel látszott ömleni le szemekből.

Lajos, hogy a közrészvétet annál inkább fölgerjeszsze, két izben egymás után egy drámát adott elő, mellyben Krisztus urunk kinszenvedésének jelenetei lehető legélénkebben állittattak a nézők szeme elé. Képzeltetni, milly hatást idéztek elő e

szent szini mutatványok, a hit által úgy is olly fogékony, s költők és szónokok által különben is lánggra lobbantott szivekben! A közlekedésnek és szivérzeményeknek csak szavakat adott a költő, midőn elragadtatva éneklé: „Mi tudjuk, mennyire szerencsétlen e nemes és szent föld! Sirj Jerusalelem! sirj!..... Mennyire el vagy felejtve! Az élet mulik, a halál közelget. Jaj nekünk, ha bünösökül talál! A veszélyek és kísértetek azok, mellyek közt érdemeltetik ki a kegyelem: menjünk, kötözzük be Krisztusnak sebeit, törjük szét országa békóit. Óh asszonyok királynéja, ne vond meg segítségedet! E hely az, hol fiad meggyilkoltatott! E hely az, hol ő, a tiszta, megkereszteltetett, hogy minket megtisztitana! E hely az, hol ő, a gazdag, eladatott, hogy minket szegényeket megváltana! Üdv nektek lándsa, kereszt, tövisek! Jaj nektek pogányok! Isten, vitézeinek karja által készül megboszolni gaztetteiteket!“

Mielőtt elindulna, Lajos még egyszer akarta látni a neki olly kedves reinhardsbrunni kolostort, s bucsut venni ajtatos szerzeteseitől. Oda térve tehát, miután az isteni-tiszteleten végig áhíatosan jelen

volt, megállott, s az előtte elmenő minden szerzetest, az elsőtől az utolsóig, egyenkint gyengéden megölelte, s csókjára méltatta. Meghatva ennyi jóságtól, az atyák könyekre fakadtak. Mire Lajos mintegy előérzetében a korai gyásznak: „Nincsenek nélkül, úgy mond, hogy ti kedves barátim! sirtok és zokogtok. Mert mihelyest elutazandom, a ragadozó farkasok rátok fognak rohanni, gyilkos fogaitat kebleitekbe mélyesztve. Majd ha egyszer szerencsétlenek és szegények lesztek, eszetekbe jutand, mit, és milly fejedelmet vesztettetek bennem!”

Végre elérkezett az indulás napja. Gyülelyül Schmalkald vala kijelölve. Lajos tehát övéivel ide tartott. Vele voltak neje Erzsébet, Gertruddali viselő állapotban, anyja Sophia, három gyermekei, s két ifjabb fitestvére, Henrik és Konrád. Az elválás ker. sz. János napjára tüzetett ki. Lajos egyik karjával anyját, másikkal Erzsébetet szoritva magához: „Kedves anyám! úgy mond, itt az ideje, hogy elváljunk. Magam helyett más két fiadat, Henriket és Konrádot hagyom hátra neked; s gondjaidba ajánlom nőmet, kinck látod aggodalmait.” De sem az anya sem a nő nem akartak kibontakozni a hön szeretettnek

öleléseiből. Így maradtak tehát hosszas ideig, könyezve és zokogva, a nélkül, hogy csak egy szót is ejthettek volna. Következtek gyermekei, kik kezeit és ruháit megragadva, azokat „Isten veled papa!” rebegések közt csókjaikkal halmozták el. Ezek után rendre jöttek testvérci, baráti, s egyéb honmaradó lovagok, kiknek szemci könybe lábadtak, látván fejedelmöket, ez ajtatos fiut, e gyöngéd férjet, e páratlan atyát, mint erőlködik kibontakozni azoknak visszatartogató karjai közül, kik neki legkedvesebbek voltak e földön, s kiket ő itt vala hagyandó, hogy életét Isten szolgálatára szentelje. A körülálló nép sirása a harcziakéba vegyült, s a bánat, szomorúság, fájdalom érzete általános volt.

Visszaindulván a többiek, Erzsébet kieszközlé magának a kedvezményt, hogy szeretett férjét legalább országa határaig elkísérje. Azonban ezeken is túlhaladtak már, s elmúlt az első, második nap is, és Erzsébet még sem volt hajlandó elválni attól, kit most utoljára vala életben látandó. Végre mégis határozni kellett. Lajos bucsut vön Erzsébettől, lehuzván ujjáról egy gyűrűt: „Ime, ugy mond, kedves Erzsébetem! e gyűrű; nézd meg jól: rajta a bá-

rány lobogójával, saphir-köre metszve látható. E gyűrű jelül szolgáland neked; bárki legyen is, ki neked ezt megviendi valaha, s mondjon bármit rólam, akár mint élőről, akár mint halottról, higyj neki, mert tőlem van!“ Azután hozzá veté: „Isten áldjon meg Erzsébetem, én édes kincsem! Az Ur oltalmazza lelkedet, és tartsa fel bátorságodat! Áldja meg a gyermeket, mellyet szived alatt viselsz! Isten veled! Emlékezzél rólam, közös napjainkról, s kölcsönös és szent szerelmünkről! Ne feledkezzél meg rólam imádságaid egyikében sem! Isten veled, indulnom kell, tovább maradnom nem lehet!“ Erre eltávozék, nejét hölgyeinek karjaiban hagyva. Ez pedig tekintetével kíséré, még csak lehetett, s azután előérzetével annak, hogy többé nem látandja őt a földön, Wartburg felé visszaindult; hova megérkezvén, letévé fejedelmi öltönyét, és özvegyi ruhát vön fel, hogy azt soha se tegye le többé.

IX.

Az 1228-dik évi tél idején, midőn Erzsébet épen Gertrud legkisebb leányávali lebetegedéséből lábadozó félben volna, történt, hogy a fejedelem-anya, Sophia, kísértetve udvari hölgyeitől, szobájába lép, és helyet foglalván: „Vegyen bátorságot, ugy mond, kedves leányom! s ne engedje magát leveretni az esemény által, melly Isten akaratából fiamat érte, ki, mint ön igen jól tudja, magát ennek egészen alárendelte.“ Erzsébet nem gyanítván a szerencsétlenség egész nagyságát, első pillanatra csak annyit képzelt magának, hogy férje talán fogolylyá lön. „Ha ő fogoly, válaszolá tehát, ugy Isten és barátink segítségével rövid időn kiváltandjuk. Bizonyos vagyok benne, hogy atyám is segítségemre fog lenni.“ Sophia azonban folytatá: „Kedves

leányom! vegye ön e gyűrűt, melyet ő önnek küld; mert szerencsétlenségünkre ő meghalt!“ (Otrantóban, 1227. sept. 11-kén.) E szavakra Erzsébet először halásápadttá, aztán vérpirossá lőn; karjait térdeire bocsátá, s összekulcsolván kezeit, fuladozó hangon mondá: „Ah kedves testvérem, szívem barátja, jó és istenfélő férjem; utánad nekem az egész világ holt!“ S erre ágyából felemelkedvén, „Meghalt! meghalt!“ kiáltozás közt, a vár egyik szobájából a másikba rohant; mig nem az utolsó falnál feltartóztatva, szobájába vezetettetett vissza, hol félholtan rogyott a szoba padlására.

A seb, melyet e szerencsétlen hír Erzsébetünk szívére ejtett, még egészen friss és sajnó volt, midőn egy napon néhány udvari ember azt jött neki jelenteni, hogy a fejedelmi széket, fia helyett, férjének öccse Henrik foglalta el; s azután szemére hányva pazarlásait, mellyek által kimerítvén a kincstárt, az országot a romlás szélére hozta, *) tudtára adák,

---

*) A pazarlási vád csak merő ürügy volt; mert hogy Lajos vagyoni állása teljességgel nem volt rongált állapotban, mutatja azon körülmény is, miszerint a keresztes hadjáratra saját költségén indulhatott.

hogy uruk rendelete folytán, büneinek megfenyíté-
 seül, minden birtokaitól megfosztatik, és a várból
 gyermekeivel együtt rögtön száműzetik. Erzsébetet a
 követség épen Sophia szobáiban találta; ki megin-
 dulván ennyi baromiség hallatára: „Ő, ugy mond,
 nálam marad, és mellőlem senki sem ragadandja el.
 Hol vannak fiam? Szólani akarok velök!“ A bizto-
 sok azonban hidegen felelék: „Nem asszonyom! ne-
 ki e pillanatban el kell távoznia;“ s készülni kezd-
 tek, hogy a két herczegnőt, ha máskép nem megy,
 erőszakkal elválasztják. Erzsébet látva, hogy min-
 den ellenállás haszontalan, öszszegyűjté gyermekeit,
 s ezek és két hü hölgye, G u t a és Y s e n t r u d ki-
 séretében, visszahagyva minden ingóságait, mellyek
 szinte erőszakosan foglaltattak le, a vár kapuja felé
 indult; hol a zokogó Sophiától érzékenyen bucsut
 véve, gyalog haladott lefelé a sziklába vágott ös-
 vényen, melly a városba vezetett. Leérve a hegy tö-
 véhez, és betérve a városba, mellyet annyi jóssággal
 halmozott, minden ajtót, minden kaput zárva talált:
 mert Henrik nem mulasztá el kihirdetni, hogy mind-
 az, ki a herczegnőt szállásra befogadja, kegyét vesz-
 tendi el. Alkalmasint illy uton akará az özvegyet or-

szágának elhagyására kényszeríteni. Hasztalan kopogtatott házról házra siránkozó, s a nagy hideg miatt reszkető gyermekeivel a szerencsétlen özvegy; nem találkozott senki, ki őt bebocsátani merészelte volna. „Tegnap még hercegasszony, s nagy és gazdag kastélyok birtokosa voltam; ma koldusnő vagyok, kit senki sem akar hajlékába fogadni. . . . . Gyermekeim hercegek- és hercegnőkül születtek; s ime most éheznek; s még csak szalmájok sincs, a melyre lefekhessenek! Szivem miattok vérzik; Te Istenem! jól tudod, hogy részemről, nem vagyok méltó a szegénység kegyelmére megválasztatni!“ Végre nem tehetve mást, egy nyomorult korcsma ajtaján nyitott be, honnan mint közhelyről nem merte őt a vendéglős kiutasítani. „Mindenem elvették, szólt hozzá a fizetési tehetetlenségét előre jelentő özvegy; nekem nincs egyebem, mint hogy az Istenhez fohászkodhatom!“ A vendéglős éji hálásul egy ólat mutatott neki; mellyből előbb sertéseit hajtata ki, hogy helyet csináljon a magyar király leányának, s Thuringia herceg-asszonyának. Így mult el néhány nap, midőn ismeretlen emberek, kiknek sorsa tudomásul esett, kéz alatt tudtára adák, hogy készek gyermekeit elfogadni: maga pedig

fonás által kereste élelmét : s még e szegény keresetből is tudott találni módot, némelly részt a szegények számára megtakarítani.

S ezzel Erzsébetünk életének válpontjához értünk. Eddigi pályája, mint istenfélő, emberszerető, férjét gyengéden ölelő nőé, a természetes értelem világával is mindenkinek könnyen felfogható. A mi következik, annak felfogása- és méltányolhatására a hit, Istennek ezen természetfölötti ajándoka kívántatik. Ki ez ajándok világossága nélkül szükölködik, annak az erkölcsi rendbeli bizonyos tünemények megszivlelésére épen úgy hiányzik az érzék és mérték, mint például a műremek felfogására hiányzik az érzék és mérték abban, ki teljességgel semmi műizlési tehetséggel nem bir. Erzsébet főnebb leirt nyomorának közepette, midőn imaközben könyeinek zápora megeredne, s ő lelkében a földieken fölülemelkedve, Isten gondolatában és irántai határtalan szeretetében mintegy elmerülne, szerencsés lön az ég kegyeltjeinek azon rendkívüli boldogságára méltattatni, mellyet a lélek természetfölötti látása és társalgása nyujt az Isten és szentjei körébe felvagyó sziveknek. E látás nem külső, hanem benső, egészen

a szellem körébe eső láthatlan lelki tény; mellyről tehát nem külső tanuk, hanem egyedül az általa boldogítottanak bizonyosága kezeskedik. S valljon szabad-e, van-e jogunk, legkisebb kétséget is táplálni Erzsébet nyilatkozatainak igazsága felől, nekünk hívőknek, kik Istenben és a tulvilágban hiszünk; Erzsébet életszentségét pedig, melly lélektanilag minden hazugsági gyanut kizár, olly sok írók és művészek, sőt maga egy egész korszak dicsőítése és bámulása által minden kétségen kívül helyezettnek elismerjük? Nincs-e például egy Ratisbonne rögtöni megtérésében, és e megtérésnek általa előadott okában, napjainkban is tényleges bizonyosságunk ama mystikus revelatiokról, mellyekben lélek a mennyből, lélekkel a földön, elmozdítván a kettő közt fekvő sűrű testi leplet, egymással közvetlenül érintkezik? — De valljon szabad-e, van-e joguk, egy igaz léleknek, melly annyira tudott szeretni — s a szeretet tudvalevőleg soha sem hazudik, — állítását kétségbe vonniok ama hitetleneknek is, kiknél napjainkban a szellemidézők lelkekkel társalgása olly bámulatos könnyüséggel nyert hitelt, és talált követőkre? — Mi a tény magyarázatát illeti, felmagasztalt és magán kívül ragadott

képzelet működésének, vagy valódi látványnak tartjuk-e? E kérdésben, egy részről a szent által Isten engedélyéből mivelts csudákat, vagyis külső, rendkívüli s természetfölötti tényeket, mellyeknek már mások is voltak szerencsés tanúi; más részről pedig a látott égi személyek társalgásából merített tanokat tekintve, mellyekben az intuitio a legfelleghőbb logika vivmányaival öszhangzólag, a legnehezebb hit-problemák legmélyebb alapjaiig hat, s onnan a legrejtettebb igazság-kincseket azon világossággal és praecisioval, melly az okoskodva fürkésző értelmiséget messze maga után hagyja, hozza napvilágra, — e kérdésben, mondjuk, mi pillanatig sem habozunk szavazatunkkal a valóság részére állani.

Erzsébetünknek tehát égi jelenései voltak, mellyekben majd lelkének mennyei jegyesét, Krisztust, majd az angyalok királynéját és emberek irgalmas anyját, a boldogs. Szüzet, majd végre kiválasztott apostolát, sz. János evangelistát látta szemeinek megjeleni, s őt érthető szavakkal vigasztalni, bátorítani, oktatni. Hü kíséző hölgye, Ysentrud látta őt, midőn fejét nyugvásul kebelére lehajtá, mint szejézé a nyitott ablakon keresztül szemeit az égre, mint

lelkesedék arcza, s futott rajta végig némi mennyei derűtség, mellyben határtalan öröm és boldogság tükröződött Ajkain most édesded mosoly terül el; azonban pillanatra rá már becsukódnak a szemek, és könnyek árja ömlik ki azokból. Kis vártatva e szemek újra kinyitvák, az öröm és mosoly visszakerülnek, hogy néhány percz mulva ismét a sirásnak engedjenek helyet. „Igen, igen Uram! kiált föl végre a legboldogabb szeretetnek utánozhatlanul gyöngéd kifejezésével, én veled akarok lenni, s tőled soha el nem válni!“ Ysentrud által kérdezettve, hogy mit csinál ezen olly különösen változott állapotában, sok unszólásra felelé: „Én láttam az eget nyitva. Uram, a legkönyörületesebb Jézus magát hozzám megalázni, s engem kísérteteim közt, mellyekben szenvedek, vigasztalni méltóztatott. Ő a legnagyobb kegyességgel szóla hozzám, hugának, és barátjának nevezvén engem; ő szent anyját, és kiválasztott apostolomat, sz. Jánost is megmutatá nekem. Isteni Üdvözítőm láttára öröm fogott el, és mosoly terült el ajkaimon. Közönkint el-el rejté arczát, mintha visszavonulni akarna: s ekkor én sirásra fakadtam, hogy érde-meim gyengébbek, semhogy huzamosb látására méltó

lehetnék. Ő azonban megkönyörüle rajtam, mennyei tekintetét még egyszer felém fordítá, s mondá nekem : „Erzsébet! ha te akarsz Velem lenni, én részemről veled akarok lenni, és soha tőled el nem szakadni!“ S én azon pillanatban felclém : „Igen, igen Uram! én Veled akarok maradni, és soha, sem szerencsében, sem szerencsétlenségben Tőled el nem válni!“

Erzsébet számos, erre következett látványai közül, mellyek emlékezetét számunkra Wadding, a szent-ferencziek annalistája, de kiváltkép ama tudós szerzetesek tarták fön, kik a Bollandisták nevezete alatt ismeretesek*), mi még csak a következőt emeljük ki, mint mellyben a történt kijelentések mélységét megszivlelni tudandják mindazok, kik az isteni tudományokban jártasok. Egy éjjel, midön éper az angyali Üdvözetet imádkozná, megjelent neki a bold. Szüz, többi közt ezeket mondván : „Akarom,

---

*) Az Erzsébetünkre vonatkozó, s általuk összegyűjtött adatok még csak kéziratban léteznek, miután a novemberi szentek életét tartalmazandó kötetre még nem került a sor. Ez adatok összegyűjtve a bourgognei könyvtárban, Brüsselen található, hol azokat Montalembert fölhasználta.

hogy úgy cselekedjél, a mint én cselekedtem. Minden éj közepén fölkelék nyugvó-helyemről, hogy a templom oltára előtt leboruljak; kérve az Istent, hogy törvényének minden parancsolatát megtartsam, s ő nekem mind azon kegyelmet megadja, mellyre szükségem van, hogy előtte kedvessé lehessen. Többi között kértem őt arra is, hogy engedné megélnem az időt, mellyben a Szüz méhébe fogadandja Fiát; miszerint egész lényemet az ő szolgálata- és tiszteletére szenteljem.“ Erzsébet félbeszakítá őt, mondván: „Oh legkedvesebb az asszonyok közt, nem vállal-e már akkor malasztal-teljes, hogy malasztért esedeztél?“ A bold. Szüz pedig felelvén: „Részemről, úgy mond, én magamat szintolly bünös- és nyomorultnak tartottam, mint te;“ imígy folytatta: „Az Ur épen azt cselekvé velem, mit a zenész hárfájával tesz, midőn a hurokat elrendezi s felhuzza, miszerint öszhangzó hangokat adjanak, s aztán játszik és énekel mellette. Így hozta az Isten öszhangzásba legnagyobb boldogságomul az én lelkemet, eszemet, szívemet és érzékeimet is. Ekkép maga a bölcsesség által szabályozva levén, fölvittem az angyalok által egészen az Istennek kebeléig, s ott anyyi

örömet, vigasztalást és boldogságot élveztem, miszerint azon perczben nem emlékeztem, hogy valaha éltem volna e világban. Én Istennel és az angyalokkal olly bizodalmas társalgásban éltem, hogy szinte ugy rémlenék nekem, mintha mindig csak e dicső karokkal barátkoztam volna. Midőn az Istennek tetszett, az angyalok visszahoztak a helyre, hova imádkozni jöttem. S mihelyest láttam, hogy a földön vagyok, a látottak emlékezete az Isten iránti szeretetet annyira felgyulasztá lelkemben, hogy én Ő irántai érzékenységemben ölelgetném a földet, fákat, köveket és egyéb teremtet` dolgokat. Én szolgálójává ohajték lenni minden szent asszonyoknak, kik templomba jönnek; én vágyék alávetve lenni minden teremtménynek, szeretetből a mindnyájok Atyja s Teremtőjök iránt!— Erzsébet azon kérdésére: „Mondja meg Asszonyom! miért kívánta olly igen megtudni, ki legyen a Szüz, kitől a Fiu születik?“ a bold. Szüz válaszában előadta: mint jött a proféták olvasása által e titok ismeretére; mint határozta el erre magában, hogy

szüzességét Istennek szentelendi, miszerint méltó lehessen ama nagy Szüz szolgálatára; mint jelenté ki neki végre az Isten, hogy e szüz nem lenne senki más mint ő maga. „Kedves leányom! veté hozzá a Szüz, te talán azt hiszed, hogy én mind e malasztokhoz fáradság nélkül jutottam: de ez korán sem volt így. Hogy igazságot mondjak, én egyetlen-egy malasztot sem nyertem nagy fáradság, folyvásti imádság, égő vágy, mély áhitat, sok könyvek és kísértetek nélkül. Légy bizonyos benne, hogy semminemű malaszt sem száll a lélekbe imádság és testi sanyargatás nélkül. Miután odaadtuk az Istennek mindazt, a mit odaadhattunk, bármi csekély volt is az, Ő maga jő lelkünkbe, magával hozva azon legfőbb ajándékokat, mellyek a lelket mintegy elveszteni látszanak, elvéve még csak emlékezetét is ama dolgoknak, mellyeket ő mint Isten előtt kedveseket cselekedhetett. Ekkor a lélek silányabbnak, nyomorultabbnak látszik önmaga előtt, mint bármikor egyébkor. És mit tegyen illy állapotában? Hálát adjon Istennek malasztjaiért. Isten látva, hogy a lélek megalázta magát, s neki hálákat mond, ígéretekkel közeledik hozzá,

mellyek a lélek minden titkos vágyait végtelenül tul-
szárnyalják. Így cselekvék ő velem, midőn Gabriel
archangyalt hozzám küldötte. S mit cselekedtem én?
Térdre borultam, s összekulcsolt kezekkel mondám:
„Ime az Ur szolgálója; legyen nekem a te igéd sze-
rint!“ E pillanatban Isten nekem ajándékozta Fiát,
a Szentlélek hét ajándékaival. S tudod-e, hogy miért?
Mert hittem benne, s előtte megaláz-
tam magam!“ — Egy más alkalommal a bold.
Szüz még ezeket mondá: „Tudod te, miért nincse-
nek minden malasztok egyenlőn elosztva az embe-
rek közt? Azért, mert némelylek nem tud-
nak azokért annyi alázatossággal kö-
nyörögni, sem azokat annyi gonddal
megőrizni, mint mások: s azért akarja
Isten, hogy az, a ki ezekben szükölkö-
dik, fölsegíttessék azok által, kik azok
birtokában vannak!“

Ha már valaki mind e beszélgetések- és okta-
tásoknak közvetlenül mennyei eredetét elismerni vo-
nakodnék is: annyit mégis minden esetre meg kell
engednie, hogy azok a lehető legfinomabb, a lélek
legtitkosabb és rejtélyesebb rétegei- s mozzanataiig

vitt öncontemplationak, kivált az asceticus irányra nézve, lélektanilag legnevezetesebb és legfigyelemreméltóbb észlelései közé tartoznak, s a valódi bölcsesket mindenha a legnagyobb mértékben fogják érdekelni.

X.

A bold. Szüz, mystikus társalgásaiban mondá Erzsébetnek : „Angyalok által Isten kebeléig fölvitve, annyi örömet, vigaszt, boldogságot éreztem, hogy nem emlékeztem, miszerint valaha e világra születtem volna . . . S visszavitetvén a földre szeretetem annyira kigyuladt, hogy hevemben a földet, köveket, fákat ölelgetném, és szolgálója ohajtanék lenni minden teremtett lényeknek, a mennyei Atya, „Teremtőjök iránti szeretetből!“ — Azok, kik a földön valaha igazán szerettek, tudják, mennyire kedves nekik minden, még a legcsekélyebb dolog is, melly bármikép kedveseikhez tartozik, vagy őket rájok emlékezteti. Az Isten közös Atyja, Teremtője mindeneknek; az ő szeretetében elmélyedett lélek szeretete tehát nem egyedi többé, hanem általános; és vala-

mint a földi szerető érzi, hogy kedvesében találja ő egész földi mennyországát, s a teremtmények milliárd lényeknek rendében őt kivülről más már annyira nem érdekli többé, hogy nélküle az egész világ neki üresnek, merő elhagyatott pusztának, csillagaitól megfosztott éjnek tünik fel: úgy az Istenbe szerelmes léleknek sincs többé semmi egyéb vágya, mint Vele és Nála lehetni, Vele egyesülhetni, s Tőle soha el nem szakaszthatni. Ő a földön bár, de lelkileg már csak az égben él; ő el-elvágyik ez ideiglenes hazából, életét már csak teher- és áldozatnak tekinti, melyet szívesen hord, mivel ez égi szerelmese akarátja. Meghalva a világ- és örömeinek, mégis forrón kebléhez szorit minden teremtett lényt; mert hiszen ez mind szerelmesének műve, ő hozzá tartozik, általa van, él és naponkint tápláltatik. Az anyagi ember nem érti a fölmagasztalt lelkek eme tisztán szellemi szerelmét: a földi szeretet analogiájára azonban mégis legalább képzelheti azon állapotot, melyben Erzsébetünk volt, midőn szerető szivét a mennyei kedves, viszonszereztetének kijelentésével megörvendezettette: „Erzsébet, úgy mond, ha te Velem, én veled akarok lenni, és soha téged el nem hagyni!” Ezzel elmetszetett a leg-

utolsó szál is, melly a kegyes lelket netalán még a földiekhez köté : még csak egy sohaj, a végső, melly földi kedvesének hideg tetemei fölött fog kebeléből kilebbenni, s ő megszűnt a földé, hogy elkezdjen egészen az Istené lenni.

Mialatt az Otrantóban hideglelésben meghalálozott Lajos vitézei Syriában harcolnak, és onnan visszatérve, áldott fejedelmök tetemeit Reinhardsbrunnban kívánsága szerint leendő oltakarítás végett visszahozzák : azalatt az Erzsébet sorsáról Sophia által értesített kitzingeni apácza-fejedelem-asszony, Mathild, Erzsébet anyjának, Gertrudnak testvére, őt és gyermekeit, utána pedig Egbert, bambergi püspök, Erzsébetnek anyja utáni nagybátyja, magához hívja, s bottensteini palotájában elhelyezi. Itt történt, hogy II. Fridrik császár, ki második nejének, jerusalemi Jolánnak bekövetkezett halálával özvegygé lön, kezét neki ajánlaná, s Egbert által mindent elkövetne, hogy a 20-ik évet alig meghaladott ifju özvegyet, ki sanyargatásai közt szépségéből csudálatosan mit sem vesztett, s ki iránt ő nagy előszeretettel viseltetett, annak elfogadására birja. Erzsébet azonban, ki, mint láttuk, magát mennyei jegyesének

már egészen fölszentelte volt, azon kívül pedig férjének is fogadást tőn, hogy kivüle soha senki másé nem lesz, nem vala e föltételétől elmozditható Hasztalan emlékeztették őt virágzó ifjúságára, a császár szeretetére, a fény- és dicsőségre, melly császárnői állásánál fogva reá várakozik, a jótékonysági nagyobb alkalomra, melly kezeinek a világ legfényesebb és leghatalmasabb trónjáról kínálkozik, azon sokféle előnyökre, mellyek családja s gyermekei javának tekintetéből az elfogadást szinte kötelességévé tennék: Erzsébet rendithetlen maradt; s a Lajosnak tett tisztasági fogadalmát megújította. S erre lelkének vonzalmát követve, s talán azon oknál fogva is, hogy a további unszolásoktól menekedjék, bucsuutra szánta el magát, s először Erfurtot, a vallási emlékekről akkoriban híres várost, és népes bucsuhelyet látogatá meg, hol a bünbánó, „fehér“-eknek nevezett hölgyek kolostorában, mellyet ma az Orsolya-szüzek foglalnak el, vett szállást, s hol az üvegpoharat, mellyből étkezés közben ivott, máig is tisztelettel mutogatják; azután pedig anyja részérőli őseinek országába, Tyrolba zarándokolt, hol azon havasok egyikén, mellyek Bajorországot Tyroltól elválasztják,

gyönyörű kilátásu ponton fekvő andechsi kolostorba tért be. Itt mindenekelőtt menyegzői ruháját, mellyet Lajossali összeadatása napján viselt, az oltárra letéve, azonkívül a szerzeteseknek egy ezüst, Urunk kinszenvedési eszközeinek ereklyéit tartalmazó keresztet, egy ereklyetartót, mellyet mindig magán viselt, és más olly tárgyakat ajándékozott, mellyek neki a legkedvesebbek voltak. E kolostor 1806-ban világiassittván, egy izraelita birtokába került : a templom azonban megtartotta ezen ereklyéit, nevezetesen a menyegzői öltöny egész mai napig az ottani szentélyben őrzött három csudálatos ostya takarójaul szolgál.

Innen visszatérve, Egbert által értesítették, hogy a kiséret, melly férjének holttestét hozza, már közelit Bamberghez. Erzsébet, kiben e hirre első fjáldalmának minden kinjai ujra feltámadtak, azonnal a koporsó elejbe sietett, és azt felnyittatván, könyeivel öntözé s csókjaival árasztá el a csontokat, szomorú földi maradványait annak, kit olly igen szeretett, és kitől viszont annyi gyöngédséggel szeretettek. Szóhoz jutva: „Hálákat adok, ugy mond, neked Uram! hogy meghallgattad kérésemet, [és betöltéd

határtalan vágyamat, láthatni tetemeit szívem kedvesének, ki egyszersmind a Tied is volt. Köszönet értte, hogy fájó s elárvult lelkemet illy könyörületesen megvigasztalni méltóztattál. Ő magát felajánlotta, s én is őt vele együtt felajánlottam, védelmére a Te szent földednek; és én nem sajnálom ez áldozatot, habár őt lelkem egész erejével szerettem. Istenem! Te tudod, hogy mennyire szerettem őt, ki Téged annyira szeretett. Te tudod, hogy életét, melly nekem annyira kedves volt, ezerszer elejbe tenném a világ minden örömeinek, ha az számomra megtartatott volna. Te tudod, hogy kész volnék egész életemet nyomoruságban tölteni, s az egész világon házrólháza koldulni, csakhogy a boldogságban részesülhessek, vele lehetni, ha ezt nekem megengedett volna! Most legyen meg a te szent akaratod. Én nem kívánom, még ha tehetném is, fejem egyetlen hajszálának árán is megváltani életét, egyéb, ha ez a Te akaratod volna.“ Ez, jegyzi meg Montalembert, a legyőzött természet végső felsikoltása volt; utolsó sohaja az égi szeretet sulyja alatt egy husz éves szívben elhaló földi emlékek- és gerjedelmeknek. Egy XIV. Lajos korabeli író, ki Erzsé-

bet életét leírta, azon megjegyzést teszi, mikép: „napjainkban, midőn a házas felek, még pedig az olyanok közt is, kik igazán ajtatosakul látszanak, olly ritka a valódi barátság, kétségkívül csudálatos dolognak fog látszani, hogy egy illy asceticus, illy szigoru, s rideg életü herczegnő annyi szeretettel viseltethetett férje iránt.“ Mire Montalembert idézi sz. Bernard szavait: „Ne csudálkozzatok, ugy mond, kedves testvérim! azon, hogy Mária szivbeli martyrnak neveztetik; hogy ezen csudálkozhassunk, el kellett volna felednünk, mikép sz. Pál legnagyobb bünül a pogányoknak azt hányja szemökre, hogy szeretet nélkül voltak!“ Részünkről beérjük annak kijelentésével, hogy mindazon szentek közül, kiket az Isten egyháza által az égiek koronájára méltatott, egyetlen-egy sem valósítá olly mértékben a házas nőnek eszményét, mint ezt Erzsébetünk tette.

Lajos tetemei Bambergből Reinhardsbrunnba vitettek, hol azok Erzsébet, az egész uralkodó család, az ország összes nemessége, s teméntelen nép jelenlétében nagy pompával eltemették. Sirköve a templomban, melly többé már nem katolikus, még

most is látható, töredezett alakban a templom egyik falába mélyesztve.

A köz-megindulást, melyet Lajos tetemei az elmúlt napokra, s a boldogultnak szivjóságárai emlékeztetés által országszerte keltettek, néhány nemes lovag, élőkön az ismeretes Warila, felhasználódó, mindjárt a temetési szertartás után követségkép járultak Henrik herceghez : kit emez, társai nevében, következőleg szólita meg : „Uram! barátim, önnek vazalljai, kik itt jelen vannak, megkértek engem, hogy nevökben szólanék önhez. Mi Franconiában és Thuringiában önnek rovására olly gyalázatos dolgokról értesítettünk, hogy mindnyájunkat rettegés szállt meg; és mi pirulni kénytelenítettünk a fölött, hogy országunkban, uralkodó fejedelmünk ennyi istentelenségre s hűtelenségre vetemedhetett, s minden becsületről olly mértékben megfeledkezhetett. Mit tett ön oh ifju fejedelem! s ki volt a vakmerő, ki ezt önnek tanácsolta? Hogyan! ön gyalázatosan, mint egy elvetemedett nőt, hajtató ki várai- és városai-ból bátyjának nejét, az elhagyatott özvegyet, egy fényes király leányát; kit ellenkezőleg tisztelni s vigasztalni volt volna kötelessége! Ön saját jó nevé-

nek beszennyezésével, martalékul dobta őt oda a nyomornak, s koldusként hagyta szerte bolyongani a város utczáin! Mialatt testvére életét ment áldozni föl az Istenért, ön, az ő árváit, kiket mint gyám- és rokonnak védelmeznie s táplálnia kellett volna, kitaszította, s hogy éhhel meg ne haljanak, az anyától elszakadásra is kényszerítette! Ez tehát önnek testvéri szerelme? Ezt tanulta ön bátyjától, ezen erényes fejedelemtől; ki így bánni legutolsó alattvalójával sem volt volna képes? Nem, a legdurvább paraszt is irtózott volna így cselekedni a magához hasonlókkal; s ön herczeg létére így cselekvék testvére irányában ugyan akkor, midőn ez Isten szolgálatában adta ki lelkét! Mint bizhatunk mi jövőre ön hűsége- és becsületében? Az önében, ki megesküvék, hogy az özvegyeket és árvákat oltalmazandja, s ki testvére özvegyét és árváit illy kegyetlenül összetaposta? . . . Uram! mit félhetett ön egy szegény, beteges, elhagyatott, kétségbeesett asszonytól, ki elhagyatottságában egymaga barátok és szövetségesekek nélkül áll az országban? Mit árthatott volna önnek e szent és erényes asszony, ha mindjárt minden várainak birtokában maradandott is? — Mit fognak

most rólunk mondani az idegenek? Vér, a szégyen pirja, szökik arczomra, ha csak rá gondolok. Tudja meg tehát, hogy ön megbántotta az Istent, megbecsteleníté egész Thuringiát, meggyalázta saját nevét, sárba tiporta családjának jóhírét: és én félek, hogy az Isten haragja nehezdedendik ránk, ha csak ön bünbánatot nem tart, a nemes hölgygyel szivből ki nem békül, s neki, és testvére fiainak nem adja vissza mindazt, mi őket illeti!“

E beszéd megtette hatását: Erzsébet visszafogadtatott, s fia Henrik számára az őt illető örökösödési jog biztosított. A kormányzó herczeg mindamellett nem teheté, hogy meg ne jegyezze, miszerint ha testvére, Erzsébet egész Németországot birná is, még sem maradna semmije, mivel mindezt el fogná prédálni.

Erzsébet körül-belül egy évig Wartburgban maradt, mialatt Gothában a sz. Magdolnáról czimzett ispotályt, mellyről már férje életében gondolkozott, hozta létre. Ekkor Henrikhez azon kérelemmel járult, hogy számára külön lakhelyet legyen szives kijelölni, hol ő a világtól visszavonulva, magát egészen az Istennek szentelhesse. Henrik enge-

dett; s neki *Wartburgot* minden hozzátartozó birtokok- és jövedelmekkel adományozta; azon fölül 500 ezüst markát igérvén az első beruházás költségeinek fedezésére. Erzsébetnek most első és utolsó gondjai közé tartozott, gyermekei sorsáról a kellő intézkedéseket megtenni. Fia *Henrik* a *kreuzburgi* várat nyerte lakásul, hol mint jövődöbeli trónörökös, minden szükséges tudományokban szorgalmas oktatást nyert. Hihetőleg itt nevedezett vele *Sophia* huga is, ki már ekkor a *brabanti* herczegnék volt eljegyezve. Erzsébet más két kisebb leánya, nevezetesen *Sophia* a *kitzingeni*, *Gertrud* pedig az *aldenbergi* apácza-zárdában helyeztettek el; hol később mindketten fátyolt öltöttek, s a nevezett zárdák fejedelem-asszonyaivá lettek.

Mindezt elintéztén, bucsut vett rokonaitól, s elhagyta örökre *Wartburgot*, gyermek-, ifju-, s házassági éveinek, örömei- és fájdalmainak tanuját, s áhitati és jótékonysági gyakorlatainak színhelyét. Az idő viharaival elvonult azóta fölötte; az emlékek, melyeket a királyi alamizsnásnő emeltetett, elenyésztek, s csupán egy pár név tartja még fön emlékezetét a szent szereteti tevékenységének. A városon

kivüli forrás, mellyben ő saját kezeivel mosogató a szegények öltönyeit, Erzsébet-forrásnak; a völgy, mellyben a szegényekkel találkozni szokott, Erzsébet-völgynek; ennek ama virágos, elrejtett zuga, hol ő a jótékonyt egészen titokban gyakorolta, lilium-zugnak (Liliengrund); az alacsony viskó pedig, mellybe ilyenkor vonulni szokott, szegények nyughelyének nevezetik egészen napjainkig!

XI.

Erzsébet kortársa-, assisi sz. Ferencznek szónoklatai s példája olly hatást gyakoroltak, hogy a szegénység egész Olaszországban bizonyos fényében a dicsőségnek és varázsnak tünnek föl a bensőleg egészen a lélek és szív alapjáig megrázkodtatott emberek szemében. Minden részről seregesen tódultak sz. Ferenczhez majd nős férfiak, majd férjes asszonyok, majd ifjak és hajadonok, kik mind a világi kötelékekről lemondani, s az általa alapított két rendbeli kolduló szerzet, amaz a kisebb testvéreké a férfiak, emez pedig a clarissáké a hölgyek számára, egyikébe fölvetetni ohajtottak. Sz. Ferencz egy részről látván, hogy nem volna szabad felbontani a kapcsolatot, mellyeket maga az Isten fűzött együvé, s nem is volna tanácsos, a társadalmat tulságos szám-

mal fosztani meg fia- s leányaitól; más részről pedig tekintetbe véve, hogy e szent gerjedelmet nem elfojtani, hanem inkább számára tevékenységi mezőt nyitva, azt ápolni és szabályozni állana kötelességében: azon gondolatra jött, hogy egy harmadik rendet alapítson, mellynek tagjai az ima és jótékony cselekedetek gyakorlásában mint közös célban találkoznának, a nélkül, hogy közös életre köteleztetnének, a három szerzetesi fogadalmat letennék, s családjaik és kötelékeik köréből kiemeltetnének. Erzsébetünk még férje életében, s ennek beegyezésével soroztatá magát e rend, mellynek szabályait sz. Ferencz 1221-ben kihirdeté, tagjai közé, s nem sokára rá a sz. Ferenczről nevezett kisebb testvérek számára kolostort alapított Eisenachban.

Jelenleg, midőn őt a férjétől élte virágában megfosztott özvegyet, Wartburgot odahagyni, s lépve a trónról, mellynek kötelmei és szertartásai a világi ügyekkel és pompákkal sokféleképen hozták őt érintkezésbe, uj rendeltetése helyére, Marburgba, egészen független állásban és korlátlan szabadsággal, lelke istenes hajlamainak engedni át magát, sietni szemléljük: az előadottakból következtetve,

előre sejtethjük, minő leend az új életrend, melyet a sz. hölgy ez új helyzetében magának kiszabni fogna.

A jó marburgiak magukon kívül voltak örömben, hallván, hogy jövendőbeli földes-asszonyuk azon kedves Erzsébet leend, kinek áldott jó lelkét országszerte magasztaltatni hallák, s jótékonyságának híre már is tulszárnyalá Németország határait. Az érkező elé tolaodott sokaság öröm-, hódolat- és tisztelet-nyilvánításai olly nagyszerű alakot öltöttek hogy az alázatosságában ez által mélyen megsértett Erzsébet kötelességének tartaná, Marburgból azonnal kivonulni, s lakhelyét a mérföldnyi távolságra, Lahn folyó partjain fekvő Wehrda nevű helységbe áttenni. Azalatt még itt tartózkodék, épült Marburgban a sz.-ferencziek kolostora tözsomszédtségében ama szegényes inkább viskó, mint ház, melybe ő, miután elkészült, mellözve a rendelkezésére álló kastélyt kíséretével behelyezkedett, s azt többé soha el nem hagyta.

Ide telepedvén, eleinte azon szándokkal volt, hogy földesuri jövedelmeiről az utolsó fillérig a szegények javára intézkedvén, maga a kolduló szerze-

tesek példájára kéregetésből fogja tengetni életét. Miután azonban ez eltökélésének gyóntató-atyja Konrád határozottan és visszavonhatlanul ellenszegült: szándokát oda módosítá, hogy jövedelmeit a szegényeknek szentelvén, maga kézimunkájával keresse élelmét, s ha már nem szabad a sz.-ferencz-rendi szabályt egész szigoruságában követnie, azt legalább a lehetőségig megközelíteni törekedendik az által, hogy a három fogadalmat az oltár előtt ünnepélyesen leteszi. Nagypéntek napján tehát, körülvéve gyermekeitől, kik még mindig körülötte valának, habár jövendő sorsukról már azelőtt határozott, a templomba lépett, s ott a napi gyász folytán minden ékeitől megfosztott, meztelen oltár kövére téve fel ujjait, megesküvék, hogy a tisztaságot, szegénységet és engedelmességet megtartani fogja. Erre, mialatt gyónatyja Konrád az oltárnál az e napi sz. szertartást végzé, Burckhard, a hesseni sz.-ferencziek főnöke, ollóval kezében közeledett hozzá, s levágva haját, ráadta a clarissák szürke öltönyét, azt cordával, a sz.-ferencziek e megkülönböztető jelével, kötven le testéhez. E ruhában, és mezitláb járt ő e pillanattól fogva egész haláláig; s hogy fényes multjá-

nak minden emlékét száműzze, pecsétjére is családi czimere helyett egy sarutlan ferenczrendi szerzetes alakját metszette. V. István magyar király, Erzsébet unokája, egy alkalommal Esztergomban a székes-egyházat meglátogatván, ott képet talált, melly a szentet corda nélkül és fedett lábbal ábrázolta. A király, sajnálva, hogy sz. rokonát legszebb ékességétől, tudnillik a szabad akarati lemondás és szegénység dicsőségétől fosztja meg ezen ábrázolat, azonnal elrendelé, hogy az a történeti igazsághoz képest módosíttassék, s Erzsébet cordával és sarutlan lábbal állíttassék honfiai szeme elé.

A sz. fogadalmak letételével Erzsébet minden gondját azon ispotálynak, mellyet Marburgba jövele után assisi sz. Ferencz tiszteletére vett munkába, bevégzésére fordította. Ez elkészülvén s fölszereltetvén, szeretet-gondoskodásainak folytonos tárgya volt. Nem mult el nap, mellyben azt Guta s Ysentrud, kik a fogadalmakat az ő példájára vele együtt letették, kíséretében meg nem látogatta, ott a betegeket és elaggottakat nem vigasztalta, és saját kezeivel nem ápolta volna. Jövedelmeit, mellyeket magától elutasított, e kórodának szentelte; s bi-

zonyára minden szegény, minden beteg, minden elaggott, ki benne menedéket talált, lak, ruházat, élelem dolgában, sokkal több kényelemnek, jóllétnek örvendett itt, mint a mennyit magának a magas rangú hölgy megengedett, kinek bőkezűségéből az létrejött, és tartaték fön. Ő ugyan is föltételéhez szigoruan ragaszkodva, élclme- s ruházatára csupán ama gyérfil-léreket fordította, mellyeket kézi munkájával, gyapotot fonva, az azt neki szolgáltató aldenbergi kolostor szivességéből kiérdemlett. Mindazon időt tehát, melly az imádságra, elmélkedésre, ispotálya látogatására, s a város és környéke szegényeinek fölkeresésére fordított órákon tul szabad rendelkezésére állott, hű hölgyeivel, most benső barátnéival, fonásban töltötte, a leghitványabb ételekkel táplálkozott, s hogy mindenek szolgálójává váljék, azokat mind maga, mind környező hölgyei számára, ezeknek minden tiltakozásai ellenére, saját kezeivel készítette. Ha olykor megtörtént, hogy hölgyei, távolléte alatt izletesebb étkeket készítettek számára: Erzsébet alighogy megizlelte azokat, tüstént edénybe rakta, s kifelé sietett, hogy velök szegényeinek kedveskedjék. Guta és Ysen-trud a gyöngédség egész éberségével figyeltek rá,

hogy urnójöket, kit többé határozott meghagyásából asszonyuknak nevezniük nem vala szabad, hanem mint magukhoz hasonlót „te“-vel szólítani, volt kötelességek, a házkörüli cseléd-munkában megelőzhessék; ő azonban mindig talált ürügyet, hogy egyiket is, másikat is majd ide, majd oda különféle megbízásokkal eltávolítsa: s mire visszaérkeztek, a szobákat általa már mind megtisztítva s kiseperve, a tüzet meggyújtva, az edényeket pedig megmosva s elhelyezve találták. Azt sem tűrte, hogy cselédjei külön asztalnál egyenek; s midőn Irmengard, egyike hölgyeinek, azon ellenvetést tenné, hogy ez által csak a gőgöt neveli bennök: „Ha ez így van, felelé Erzsébet, s ha te velem egy asztalnál ülve, azt hiszed, hogy már tulságosan közel vagy hozzám, ime! jöjj, foglalj helyet térdeimen!“ S azon pillanatban karjaival átölelé az érzékenyülésében könyezőt, s keblére fektette.

Főnebb már érintettük, hogy Henrik azon alkalommal, midőn Erzsébetnek Marburgot engedélyezte, neki azonfelül ötszáz ezüst kölni markot ígért, az első fölszerelés- és beruházási költségek fedezésére. E pénz még Wehrdábani tartózkodása alatt érkezett meg; s Erzsébet a helyett, hogy azt fényüzési cik-

kekre fordítsa, bizonyos napon 25 mérföldnyire köröskörül az egész vidékről összegyűjteté a szegényeket egy a város mellett elterülő síkságra, s az egész összeget közöttök elosztogatta. Beesteledvén, Erzsébet észrevette, hogy a leggyengébbek visszamaradtak; s hogy ezeket nyomoruságuk teljéhez képest még inkább megvigasztalja, valamennyinek megmosta lábát, megfüstölte ruháját, s aztán a hold fényénél vendégséget rendezett számukra. A szenvedők ennyi jószág által elbájolva, felvidultak, s örömben, melly különben szivökből mindenha számüzve vala, énekelni kezdtek. Erzsébet e szegények öröme által maga is elérzékenyülve: „Nemde mondám, szóla hölgyeihez, hogy az embereket boldogokká kell tenni, a mennyire ez csak lehetséges!”

Erzsébet nem érte be vele, hogy a szegényekért imádkozott, irántuk részvételt viseltetett, nekik egész önmaga végső kifosztatásaig alamizsnát osztogatott: a szó szoros értelmében szolgálótok törekedett lenni; elvégezve körülöttök a legutolsó, s az érzékekre nézve legundorítóbb szolgálatot. Ő elkészité ruháikat, megfőzte s eléjek tartá étkeiket, maga nyujtá nekik az orvosságokat, letörölte izzadságaikat, kiürité edényei-

ket, megveté ágyaikat, megmosta s megcsókolá sebeiket, karjai közt tartá legnagyobb fájdalmaik és halálozásuk perceiben, s mind ezt azon arányban fokozott buzgóság- és bensőséggel, mellyben az illetők nyomora, betegsége, szenvedései nagyobbak- és irtóztatóbbaknak mutatkoztak. A bélpoklosok valamint azelőtt, ugy most még nagyobb mértékben valának kiváló gondoskodása tárgyai: kiket részint szánalomból, részint hogy közvetlen ápolása alatt maradhassanak, többször kis szobájába szólitott, és ott saját ágyában helyezett el. Gyónatyja Konrád ismételve tiltakozott e buzgóság ellen, melly kivált a sebek megcsókolása, s a ragályosokkali együttlakás folytán könnyen életét veszélyeztetheté; s miután látta, hogy baráti intései Erzsébet által figyelembe nem vétetnek, kénytelen volt a gyónatya hivatalos tekintélyével föllépni, hogy Erzsébet szivéből az akaratosságot, melly habár csak a jóra irányozva, magában mégis némileg az engedetlenség- és daczrai hajlamot látszott elárulni, egészen a legvégsőbb gyökerekig kitépje. E végre, hogy Erzsébetet tökéletes önmegadásra bírja, a rá nézve legfájdalmasabb módokhoz folyamodott; Gutát és Ysentrudot, kiket olly igen szeretett, s kik vele

örömei- s fájdalmaiban annyi önfeláldozással osztoztak, tőle eltávolíttatá, s helyöket olyanokkal pótolá, kik béketürését nagy próbára tevék; gyermekeit, kik időközben anyjokat meglátogatni eddigelé nem mulasztották el, tőle végkép eltiltá; alamizsnáit mérséklendő és szabályozandó, meghagyá, hogy jövőre nem szabad készpénzt, hanem csupán ruhát és élelmi szereket osztogatnia; s végre olly szigoru poenitencia alá vetette, hogy az e fölött később a pápához intézett leveleiben maga is feljajdulna, s fájdalmát és sajnálatát fejezné ki. Erzsébet, ki gyóntató-atyjában Isten helyettesét tisztelte, ez iránti szeretetből mindenben a legnagyobb készséggel engedelmeskedék, s eltávolítva magától a földi boldogságnak utolsó, számára még fönmaradt amaz élő zálogait, e világnak tökéletesen meghalt, s az erkölcsi tökély, mellynek fokát mindig az Istenneli benső egyesülés, Benne való megnyugvás és irányabani hódolat mértéke mutatja, azon legmagasabb pontjára emelkedett, mellyen az az egyház által méltán hősiesnek neveztetik, s mellyet a ki elért, elérte a legnagyobbat, mit e halandó testben embernek elérnie lehet. Sajátságos, de lélektanilag egészen következetes természete az az erkölcsi rendnek,

hogy benső erkölcsi akarat-szabadságunk mindig azon mértékben fejledezik, mellyben az azt a világhoz bilincselő kötelékek lehullanak, s énünk azon irányban vergődik mindig több-több önállóságra, mellyben az az Istennel mindinkább egyesülve, benne mintegy elmerülni látszik. Hasonlólag a fához, melly a nyelés által csak gyökereiben erősödik, s aztán annál biztosabban őrzi meg egyedi önállóságát a viharok közepette, minél mélyebbre sikerült neki ezeket az őt tartó s tápláló földbe mélyeszteni, s általuk magát mintegy odafeszíteni. Az élet hajójának rendíthetlen horgonya az Isten, mellyet mi, a hajótörésekről híres tengeren uszkáló nádszálak, mindig annál erősebben fogunk megragadhatni, minél kevesebb lesz erünk megosztva, vagyis kevesebb földi teher nyomja vállainkat. Az Isten csalhatlan kalauz, kit annál biztosabban követünk, minél többet rá, s kevesebbet hallgatunk magunkra. Az Isten éltet adó nap, mellynél lelkünk virágai annál szebben fejlődnek és virítanak ki, minél kevesebb földi felleg tolakodik sugárai közé. Az Isten a jónak forrása, maga a személyesített jó, mellyet minél inkább szeretünk, erkölcsileg annál szabadabbak vagyunk : mert

a ki szereti a bűnt, szolgája a bűnnek. A jót, és csupán a jót akarni s akarni tudni : ez a valódi bevégezett szabadság, ez a tökéletes erény; mert erő, rendithetlen szilárdsággal a jóban maradni, ellenein pedig diadalmaskodni. Az egyház a tökélynek Erzsébetünkben nyilvánult mértékét gyermekeitől nem kívánja ugyan kötelességképen. Üdvöztőnk példájára megelégszik, csupán csak tanácsot, utmutatást adni, s kijelölni a módot és eszközöket, mellyeknek a szerinti használata folytán a lélek e magasságra fölemelkedhetik : de ha egyes kiváltságos lelkek Isten malasztja által megihletve, e pályára önkényt szánták el magukat, s azon, küzdelmek hosszú során végre a hősiség e fokára vergődnek, Isten dicsőségének egy illy látványára keble elérzékenyül, s nem habozik kijelenteni, hogy itt az élet rendeltetése : a Teremtőt keresni s vele egyesülni, a lehető teljes mértékben elérve, s vele és általa a teremtés célja is valósitva van. Mert a szent lelkekért áll a világ; melly nem állana, ha az a szentek Istent magasztaló dicsőségének színhelye nem volna.

A világtól így végkép elszakadt és Istennel minden földi tartalék nélkül osztatlanul egyesült

Erzsébet e tulvilági nyugalmát még csak egy kísértet jó megháborítani; mellyen tulesvén, a küzdelmek sora kimerítettett, s beállt a diadal, mellynek örök háborithatlanságában, mikép a föld gyomrából hosszú s rengeteg ingások után végtére szilárdan kiemelkedett alpesnek, nincs többé (benső, lelki) története, hanem csak állandósága. Értjük ama főurakból álló, magyar követséget, mellyet II. András magyar király, ki leánya nyomoruságos életéről a Németországba zarándokló magyarok által értesült, ezt rá kényszerített szükségből véelve származottnak, indított utnak, olly czélből, hogy leányát fölkeressék, s hozzá Magyarországra visszakisérjék. A követek belépván Erzsébet lakába, öt orsóval kezében, fonással foglalkozva találták; s látván a szegényes szobát, a nyomorult butorokat, s a durva szerzetesi öltönyt rajta, anynyira megindultak, hogy keresztet vetve magukra, könyekben olvadna fel szemök. A rábeszélés minden fortélyait kimerítvén, a föltételétől el nem mozdíthatott Erzsébet által végletesen a következő válaszszal bocsáttattak el: „Mondjátok meg atyám uramnak, hogy én e megvetett életmód mellett sokkal jobban érzem magamat, mint királyi pompáinak közepette

érezhetni fognám. Távol legyen tőle, hogy e fölött emésztődjek; inkább örvendjen rajta, hogy egyik gyermeke az ég és föld ura szolgálatában áll. Én a világon csupán egy dologért esedezem nála: imádkoznék értem, mint én is imádkozom érte, valamig csak élek!“ S ezzel annak többszöri ismétlése után, hogy ő tökéletesen boldog, és boldogabb nem lehet, elbocsátá a követséget; maga pedig, mintha semmi sem történt volna, egész lelki nyugalommal félbeszakadt munkájához látott.

XII.

Mit az előbbi szakaszban a benső lelki jóságnak az Istenneli egyesülés és a világróli lemondás arányához képesti nevededéséről mondtunk : azt Erzsébetünk utolsó évcinek a világtóli végleges elválás után lefolyt története is erősíti. Távolságtól, hogy áldott szive érzékenységből valamit vesztett, jótékonysági buzgósága és tevékenysége megcsökkent volna : inkább növekedett. Titkos látásai és magán kívüli ragadtatásai mindinkább gyakoriakká váltak, imádságai mindinkább szentebb és égbetörőbb lángfolyamban olvadtak föl : de mindezzel szívének a teremtmények iránti szeretet-kiáradása is mindig egyenlépést tartott, s teljesüle rajta, mit az Isten anyjávali titkos társalkodásainak alkalmával hallott : hogy tudnillik, Istenneli benső egyesülés által szeretete annyira kigyuladt, miszerint hevében magához

ölelné az egész világot, és szolgálójává ohajtana válni minden teremtett lényeknek, szeretetből a mindenek atyja, Teremtőjük iránt.

Minden történeti tanuk egyhangu bizonyosága erősíti, hogy végső éveiben Erzsébetünk egész lényén némi leirhatlan mennyei öröm és boldogság ragyogott; semminemü gyötrelem, semmi kisértet és földi emlék sem jelentkezett, lelkének szent békeségét és ennek édjét megkeseríteni. Soha sem láttatott akár szomorunak, akár ingerültnek; mindazok, kik környezetében voltak, tanuságot tesznek, hogy arczán soha legkisebb nyomát sem vették észre valamelly fájdalom- vagy háborodásnak; ellenkezőleg napról-napra tapasztalták, hogy tökéletes lemondásával vidámsága még növekedett, mintegy megkettőztetett, és állandósított. És mégis szemeiből megszakadás nélkül omlottak a könnyek; minél boldogabbnak érezte magát, annál többet sirt. De e könnyek, e sirás nem a marczangoló fájdalom, hanem a szeretettel és szeretetboldogságával telt szívnek kipatakzása volt, mellynek csendes folyása nem vágott redőket arczán, nem iszapolta be bájos vonásait, nem dulta föl szépsége virágit. Bájai, mellyeket egész halálaig épség-

ben megtartott, csak nyertek a nyugalom, önodaengedés és szívének eme gyöngédsége által. Titkos elragadtatásai közben, hogy gyónatyja, Konrád kifejezésével éljek, arcza némi csudaszerű báj-fényben ragyogott, és szép szemei a napéhoz hasonló sugarakat löveltek ki. „Ez, úgy mond, amaz isteni dicsőségnek viszfénye volt, mellyel lelke elárasztaték.“ Illyenkor nem nézhetett rá senki, ki történetesen halálos bűnben volt. Ha e magánkülvüli ragadtatás több óra hosszáig huzódott, ebből ő annyi erőt merített, hogy képes volt hosszú ideig nélkülözni minden élelmet. „Lelki táplálékom, mondá illyenkor, elégséges életem fentartására.“ A nap többi része alatt nem élt ő, hanem csak Abban, ki lelkében a szeretet által illy közvetlenül leereszkedni kegyeskedék. Azontul nem volt többé benne vágy, vagy láng, melly még kigyuladjon, hanem csak élő folyam, a kutfejéhez siető, s ezért minden ereiben kiáradt létnek érzemény-folyama, melly kebelében meg-megszólamlott, és azt mondá neki: „Jöjj az Atyához!“ A világ mintegy megszűnt rá nézve létezni; ki a számára megnyílt egekből csak szerelmese édes szavát hallá: „Ime! a tél elmúlt, a vihar elvonult, az

élet felhőtlen tavasza megjelent; már nyílnak a virágok, az oltás ideje érkezett, a lugosban gerliczék hangját hallották .. Ah! ha te enyim, úgy én a tied akarok lenni, és soha örökre tőled el nem válni!

Az állapotnak, mellyben e mennyei társalgások alkalmával találta magát, jellemzésére nem lelünk más szavakat azoknál, mellyeket maga a szent erre nézve az írásból kölcsönözve használt: „L e l k e m, úgy mond, fel o l v a d, m i d ő n k e d v e s e m b e s z é l g e t v e l e m!“ Sokat, és szépen irtak a jó lelkismeret, a nemes tettek öntudatával bíró léleknek ezzel természetileg összekötött örömei, nyugalma és boldogsága felől: de a léleknek, kit Isten természetfölöttileg megszentelt, szent szerelmével megtöltött, tulvilági dicsőségének már itt e földön szemlélője- s részesévé tön, békéjét, boldogságát, örömeit a főnebbi tünemények után csak képzeletileg sejtenünk, de leirniük nem lehet. Az írás csak annyit mond, hogy sem a szem nem látta, sem a fül nem hallotta, sem a sziv nem gyanyította soha, mit Isten készített azok számára, a kik őt szeretik.

Illy állapotban, a tulvilági boldogság eme pusztán természeti képzelettel felérhetetlen fokán találta

Erzsébetünket az 1231-iki esztendő, melyben a menyeyi kertész mystikus rozsáját, hogy keblére tűzze, a földi élet ágáról leszakítandó volt: „Jöjj Erzsébetem, én jegyesem, én édes barátném! szóla hozzá, megjelenvén neki; jöjj velem a hajlékba, melyet öröktől fogva készítettem neked; magam vagyok, a ki elvezetlek oda!“ Magához térve, elbájolva az öröm által, hogy közel volna már megszabadulásának ideje, Erzsébet azonnal készülni kezdett a nagy és titokteljes utra. Még egyszer és utoljára felkereste valamennyi szegényeit és betegeit, s miután őket szerelni gondoskodásával elhalmozta, s mindazt, a miről még rendelkezhetett, köztök elosztotta, örökre bucsut vett tőlök, háttartalan elérzékenyüléssel áldva meg valamennyőket. Gyónatyja, **K o n r á d e** pillanatban épen nehézbetegnek feküdt: Erzsébet hozzá sietett; ki nem gyanítva semmit, aggodalmát fejezé ki lelki leánya sorsáról az esetben, ha ő megtalálna halni. „Ön aggodalma fölösleges, válaszolá Erzsébet; én vagyok az, ki előbb halok meg!“ És valóban negyedik napra ezen beszélgetés után már mutatkoztak jelei a kórnak, mely földi léte alatti hosszú halálozásának véget vetendő, s őt az örök és igaz életre ujjászüendő volt. A forró láz mintegy 15 na-

pig tartott. Erzsébet nem vesztette el lélekjelenlétét, kivéve a mennyei elragadtatások és társalgás pillana-
 taiban, melyekre azok elvonultával mindig világosan a legkisebb részletekig visszaemlékezett. Nov. 18-án, egy vasárnapon, érezvén, hogy közeledik feloszlásának órája, az utolsó tusára kellőleg elkészülendő, bucsut vett valamennyi ismerőseitől, megáldván őket, és pa-
 rancsot adott, hogy hozzá többé semmi világi személyt be ne bocsássanak; még a nemes hölgyeket sem vevé ki, kik őt koronkint meglátogatni szokták. Csupán néhány szerzetes, köztök Konrád, továbbá hölgyei, s egy szegény gyermek, kit a Konrád által elparancsolt bélpoklos helyett magához fogadott, voltak még jelen. „Én, mondá, Istenemmel egyedül akarok lenni, hogy az ítélet rettentő napjáról, s mindenható birámról háborítlanul elmélkedhessem!“ A reggeli solosma után gyónni kívánt. Ezt elvégezvén, gyóntatója Konrád kérde tőle: mi volna az ő utolsó akaratja földi birtokait illetőleg. „Csudálkozom rajta, válaszolá ő, hogy egy illy kérdést intézhetett hozzám. Ön igen jól tudja, hogy a pillanatban, midőn én a fogadalmakat letettem, minden tulajdonomról, épen úgy, mint akaratomról, gyermekeim- és minden földi örömekről lemondtam...

Minden birtokom a szegényeké; oszsa tehát el köztök mindazt, a mi utánam megmarad; kivéve ez egyetlen ócska öltönyt, mellyben eltemettetni kívánok. Én nem teszek végrendeletet; az én egyedüli örökösöm Jézus Krisztus!“ E pillanatban hölgyeinek egyike közeledék hozzá; kérvén őt, hogy valamely emléket hagyományozna számára; mire elővevén sz. Ferencznek neki a pápa által ajándékba küldött köpenyét, azt a kérőnek kezébe szolgáltatá, mondván : „Én e köpenyt adományozom neked. Ne gondolj vele, hogy rongyos és elviselt : ez a legdrágább gyöngy, melly valaha birtokomban volt. Mondhatom neked, hogy mindannyiszor, midőn valamely különös kegyelemért készültem folyamodni az Istenhez, e köpenyt vettem magamra, és Isten mindig határtalan kegyességgel hallgatta meg kérésemet!“ Erre, miután a hozzátartozó földiekről ekkép intézkedett, ön földi maradványaira nézve, azon kívánságát fejezte ki, hogy azok az általa Marburgban alapított sz.-ferenczi ispotály templomában takarittassanak el. Következett hosszú magán-társalgás gyónatyjával Konráddal; mellynek végével ez a sz. mise szolgálásá hoz látott, melly alatt a főséges beteget az áldozás és utolsó kenet szent-

ségeiben részesíté. Erzsébet mozdulatban és mély elmélkedésbe merülve feküdt egészen a vecsernye idejeig, midőn ajkai megnyiltak, hogy utolsó intést, oktatást adjanak azoknak, kik társai és hű kísérői voltak az életben. Ezek megindulván a hozzájuk intézett érzékeny szavakon, sirásra fakadtak. A beteg ezt észrevéve, őket Jézus szavaira figyelmezteté : „Jerusalem leányai! ugy mond, ne fölöttem siránkozatok, hanem inkább magatok és fiaitok fölött!“ De a másik pillanatban, mintha e szigorú rendreigazitást, mely Üdvözítőnk szájában a megátalkodott nép ellenében egészen helyén volt, már megbánta volna, feléjük fordult, és karjait kiterjesztőleg : „Kedveseim, kedveseim!“ hangoztatá, szünni alig akarólag, és sebesen egymás után következő ismétléssel. Így mult el az est, midőn ima- s elmélkedésbe merülvén elhallgatott. Éjfélkor arca olly ragyogóvá lett, hogy a szem a sugárzó fényt alig vala képes kiállani. A tusa utolsó perczeiben lelke a diadallal foglalkozott, mely rá várakozik. Biztosságában a mennyei korona birtokának, mondá barátnéinak : „Mit volnánk teendők, ha ellenségünk az ördög megjelenne?“ S keves vártatva : „Távozzál gonosz; én megtagadtalak! . . . Igen ő tá-

vozik : beszéljünk Istenről , s az ő szent Fiáról !“ A kakas most először szólamlott meg az éjféli csendben. „Ime az óra , szólott a beteg , mellyben a Szűz megszülte Fiát , s bemutatá környezőinek ! Beszéljünk Istenről , s a kisded Jézusról ; mert ime az éjfél , midőn ő született , midőn a jászolba fektettetett , s teremté az új csillagot , mellyet addig senki sem látott ! Ime az óra , mellyben ő jő , hogy megváltsa a világot : ő meg fog váltani engem is ! Ime az óra , mellyben ő föltámasztá a holtakat , s feloldá a lebilincselte lelkeket : ő feloldandja az enyimet is ! . . . Én gyenge vagyok , de nem érzek semmi fájdalmat , mintha csak beteg sem volnék . . . Én Istennek ajánllak titeket !“ Arczán az öröm , lelkesedés , magasztaltság , tulvilági vágy sugára ragyogott. „Oh Mária ! szólott végre , jöjj segítségemre ! . . . A pillanat jelen , midőn Isten menyegzőjére hívja barátit . . . A jegyes keresi jegyesét . . . Csendet , csendet . . .“ S ezt mondva , lehajtá , mint egy édes nyugalomra fejét , és diadallal sohajtá ki lelkét. S azonnal kedves illat terjedt szét a szobában , mellyben már csak földi maradványai feküdtek. A légben égi karok éneke hallatszott , zengedezve a verset , mellyben az egyház a szentnek egész életét vélte

lerajzolva : ‚Megvetettem a világot Jézus Krisztusért, kit láttam, kit szerettem, kibem hittem , és a kihez ragaszkodtam!‘

Történt ez nov. 19-ikén 1231-ben , midőn Erzsébet alig töltötte be élete 24-ik évét. Holtteste négy napig maradt a templomban kitéve a hivek szemléletének , kik minden részről roppant sokasággal gyülekeztek össze , és sirásaikkal legkivált a szegények, betegek és ügyefogyottak, betölték az egész egyházat. Erzsébet arcza fedetlenül hagyatott ; mellyről a nézők nagy csudálatára a szenvedésnek, sanyargatás- és fájdalomnak minden nyomai eltűntek, annyira, hogy sokkal szebbnek, élénkebbnek látszanék halálában , semmint az életben volt ; mintha a halál, melly minden másokban mindeneket feldul, benne még a romokat is helyrehozta volna , mellyeket netalán nem annyira az idő és özvegység , mint inkább szigorú életmódja és szenvedett bánatalmai külsején hátrahagyhattak. E tüneteményt jól látszott ismerni a művész , ki a később épült , s a szentről elnevezett marburgi templomban az életének főbb jeleneteit ábrázoló oltár-műveket készíté : mivel a mű , melly őt halva fektében ábrázolja, a halál emez álmában sokkal szebbnek állítja elé,

semmint életének bármelyik cselekvénye- vagy viszonyaiban.

Erzsébet élete utolsó éveiben, mialatt Marburgban remetéskedett, szerencsés volt az ég által több rendbeli nagy csudatételekkel megdicsőíttetni. E csudák sorozata halálával nem záratott be : mint azelőtt, úgy holta után is ismételve megtörtént, hogy közbenjárása folytán a vakok szemök világát, a siketek halálukat, a némák szavukat, általán mindennemű gyógyíthatlan betegek egészségüket rögtön, minden emberi segély közbejötte nélkül, visszanyerték. E csudagyógyulások híre elterjedt az egész világon : és így történt, hogy Marburg már a canonisatio előtti években is híres bucsuhelylyé vált, s nem volt a világon keresztény nemzet, mellynek fiai Erzsébetünk sirjánál megfordulni nem láttattak volna. Ez ajtatosságnak óriási kiterjedést adott a szentnek 1235-ben bekövetkezett canonisatioja, mellyről a következő szakaszban szólandunk.

XIII.

Lajos, Erzsébetünk férje, két testvért hagyott hátra, Henriket és Konrádot, kiknek a szent iránybani baromias magaviseletöket már fönebb rajzoltuk. E két testvér közül, a kisebbik, Konrád, Erzsébetünk halála után megtért. Megtérésének alkalma sokkal tanulságosabb, semhogy azt e helyen hallgatással melőzhessük. Egy napon, midőn az erfurti káptalanon és mainzi érsekség javain elkövetett nagy erőszakoskodás után, tennebergi, Gotha mellett fekvő várában, mintegy a vihar lecsillapulta után bekövetkezett mély csendben, magába vonulva nyugodott, a legnagyobb nyomor jeleivel külsején egy leányzó közeledett hozzá azok osztályából, kiket nemök tesz áldozatjaivá a vele visszaélő bűnnek, s alamizsnáért könyörgött. Konrád szemére hányván élete gyalázatosságát, a szerencsét-

len megindult hangon felelé, hogy, mint rendesen, őt is egyedül a nyomor kényszeríté ez elvetemedésre; s e nyomor rajzolásába bocsátkozván, Konrád szívét annyira elérzékenyítette, hogy ez megigérné, miszerint minden szükségeiről gondoskodandik, ha jövőre bűnös életével felhagy. A következő éjt a herczeg rendkívüli nyugtalanságban töltötte; szünet nélkül lelke elé tolakodván e jelenet, s a vele egybefüggő azon észrevétel: mennyire jobb nálánál e szerencsétlen nő, ki neki olly gyalázatosnak tünt föl, s kit mégis csupán a szegénység taszított a bűnbe; mialatt ő, gazdag és hatalmas létére követ el annyi bünt az Isten és emberek ellen. Konrád szünetlenül üldöztetett e gondolatok által, míg végre azokban Istennek intő ujját ismerve föl, elhatározta magában, Istennek, a mennyire ez lehetséges, elégtételt szolgáltatni büneiért, s zarándokkép meztláb indult először ugyan a szomszéd Gladenbachba, azután pedig egyenesen Romába. Itt meggyónván, a pápától feloldozást nyert, az általa teljesítendő következő elégtételi föltételek alatt: a mainzi érsekkel és erfurti káptalannal kibékül; a fölégetett kolostorok fejében egy uj zárdát épít és adományoz; a Fritslar városnak okozott ká-

rokért kárpótlást nyujt, és lakosainak tisztességes elégtételt ad; végre maga személyére nézve valamely szerzetes rendbe lép. Konrád visszatérve Németországba, haladék nélkül sietett minden föltételeknek nagy buzgósággal eleget tenni. Fritzlár azon lakosai, kik a mézszárlásból megmenekültek, városuk romjain, a feldult kolostor falai körül gyültek össze: Konrád földre borult előttök, lefedé hátát, s a kezében tartott vasvesszöt nyujtván oda nekik, felhivá öket egyenkint és egyetemesen, hogy tetszés szerint osztogatandó csapásokkal vegyenek maguknak a szenvedett bántalmakért rajta elégtételt. A felhivásnak egyetlen-egy öreg asszony engedelmeskedett, ki a vasvesszöt megragadván, vele hátára több csapást intézett: a többiek elég keresztény érzetűek voltak, ennyi poenitencia láttára megindulni, s vele megelégedni. Konrád erre Fritzlárban a szabályos kanonokok, Eisenachban pedig a domonkosiak részére templomot és zárdát emeltetett, maga pedig a németnek nevezett egyházi lovagrendbe lépett; a rend keresztjét és öltönyét Erzsébetünk tiszteletére, kit olly durván megsértett, az általa alapított marburgi ispotály kápolnájában véve föl. Ez ispotályt és templomot később a pápa bele-

egyezésével minden birtokaival, mellyekkel azt Erzsébet megadómanýozta, a nevezett rendnek ajándékozta; sőt miután a rend nagymesterévé választatott, ennek főkormány-helyét ide átteendő, ama helyen, melyet éltében Erzsébet maga kijelölt, s a terv szerint, melly állítólag tőle származott, a rend számára nagyszerű gothegyházat és palotát, (commanderiát) emeltett. Az egyház, mellynek a tiszta ogivalis stylben nincsen a világon párja, most is áll, de a palotának csak némelly romjai vannak fön.

És ezen, ekkép és ennyire megtért Konrád volt az, ki Erzsébet gyóntató-atyja-, Konrádnak 1233-ban történt meggyilkoltatása után, kötelességeül ismerte, az ez által Erzsébet szentségére vonatkozólag megkezdett és most félbeszakadt vizsgálatnak újbóli fölvetelét a pápánál sürgetni, s azt egész erélyességgel végrehajtani. Az e végre a pápa által kiszemelt apostoli megbizottak 1234-ben Marburgban megjelentek, hol már több ezer minden rendü és rangu tanu várta megérkezésöket. A tanuk meghiteltettek, kikérdeztettek, és tett vallomásaik lelkismeretes pontossággal följegyeztettek és megbiráltattak. A csudatételek sorában, mellyek Erzsébet közbenjárására éltében vagy

holta után történtek, több megholtnak föléléstése is fordul elő. A vizsgálat a hely színén befejeztetvén, Konrád 1235-ik év tavaszán az akkoriban Perugiában tartózkodó pápához sietett, és személyesen átadván az iratokat, kérte őt, hogy Erzsébetet az apostoli szék magaslatáról az egész világ előtt szentnek kiáltani kegyeskednék. A pápa átolvasván az iratokat, egészen a könyekig megindult: mindamellet mégis, hogy a dologban kellő komolysággal eljárjon, nevezetesen a csudatételekre nézve minden lekisebb gyanut, vagy kétséget megszüntessen, a tények újabb átvizsgálását rendelte meg Romában, mindazon kicsinyded formalitásokkal, mellyeket e részben, tekintve az ügy fontosságát, megtartani szokás. Az e vizsgálatra fordított gond és pontosság folytán Erzsébetünk pere a *canonisationalis actákban* olly nevezetessé lön, hogy az IX. Gergely egyik hires utóda, XIV. Benedek által az e nembeli okmányok mintapéldányaul állittaték föl. Az ismételt vizsgálat csak a tényeknek nagyobb és kétségtelenebb bizonyosságba helyezésére szolgálván, Gergely végre az okmányokat először ugyan a biborokok gyülekezetében, azután pedig az egész nép előtt felolvastatá; melly is elragadtatva az életnek

tulvilági szépsége s bájai által, egyhangu kitöréssel: „Canonisatiót, szent atya! canonisatiót!” a szentnek illyenné kikiáltatását követelte. Mire a pápa a szentté kikiáltás ünnepét 1235-iki Pünkösöd napjára, majus 26-ikára határozta; mi a szent-domonkosiak templomában Konrád jelenlétében, a szokottnál még nagyobb ünnepélylyel meg is történt.

Milly hatalmas és világot megrázó tünemény volt az erkölcsi világ egén Erzsébetünk; milly rendkívüli nagy hatással volt az ő feláldozása és szeretetének példája a lelkekre; mennyire villanyozta fel s hozta mozgásba élte nek szent regényessége kortársainak szívét; az sok más egyéb jeleken kívül, mellyek némelyikét még érinteni fogjuk, tanusítja az ő rá vonatkozó canonicationalis bulla is, mint melly minden másoknál inkább ékes, és gyöngéd, fellengző, költői szólamokban áradozó irányban van fogalmazva. A bulla szövege mutatja, hogy az az első, egészen fris és eleven benyomások befolyása alatt készült: olly igen meglátszik rajta a csudálat, lelkesedés, hála, melly e pillanatban a sziveket világszerte megszállva tartotta. E bulla, mellyben a szentnek egyházi ünnepe halála napjára, november 19-ikére határoztatik, az 1235-iki jun.

1-én tartott pápai consistoriumban kihirdettetett, s azonnal a világ-egyház minden érsekei- és püspökeinek megküldetett.

A bullának Marburgbani kihirdetéseül Siegfrid, akkori mainzi érsek, az 1236-iki év majus első napját tűzte ki. A hívőknek teméntelen sokasága minden népekből és országokból gyült össze Marburgban e napra. A kortársak bizonyosága szerint nem kevesebb mint egy millio kétszázezer zarándok volt jelen; olly tömeg, millyen együtt addig soha sem láttatott. Honfiaink természetesen nagy számmal képviselték hazánkat. Az ajtatos zarándokok e csődületében voltak: a thuringiai uralkodó család összes tagjai, Sophia hercegasszony, Henrik és Konrád hercegek, Erzsébet fia és három leánya, nagyszámu főurak, lovagok, papok, szerzetesek alig megszámitható sokasággal. A püspöki kart a szertartást végző mainzi érseken kívül, a kölni, trieri s bremai érsekek, továbbá a hamburgi, halberstadti, merseburgi, bambergi, wormsi, speyeri, paderborni s hildesheimi püspökök dicsőségteljesen képviselték. Végre nem hiányzott maga az ez időpontban hatalmának és dicsőségének tetőpontján állott II. Friderik császár sem, ki épen valamivel ezelőtt a szépsé-

géről híres Angolországi Isabellával harmadik házasságra lépett, s pillanatra felhagyott a hadi készülétekkel, hogy engedjen az általános vonzalomnak, melly hivei közül annyi százezreket egyesített Marburgban.

Majus elsején a templom felé tartó egyházi menetet a császár a dicsőült szentnek utánzásaul meztelán és szürke szegényes öltönyben követé, fején mindamellert aranyból készült koronát viselve; mellyet azonban, mint alább látandjuk, lelkében a legmagasztosabb kegyeleti tényre tartott fön ez ünnepély alkalmaival. A templomba, mellyet az összesereglett népnek özöne vett körül, érvén a menet, a császár első akart lenni, ki lebocsátkozék a sirba, leemelvén a már ezelőtti éjjel a német rendi vitézek által lefeszített követ, melly azt borította. A koporsó előtünvén, a püspökök által kiemeltetett, miután azt a nekik ebben segítő császár előbb ajtatosan megcsókolta volna. A szent test, melly egészen épnek találatott, a nép tiszteletére kitétetvén, elkezdődött a szent mise, a pápa által szentünk tiszteletére rendelt officium szerint. Offertorium alatt a császár a szent testet tartó ravatalhoz járult, s levéve fejéről az arany koronát, azt a szentnek fejére illeszté, minden körülállók hallatára

mondván : „Miután mint élőt császárnőmként meg nem koronázhattam , legalább meg akarom koronázni ma, mint halhatatlan királynét a mennyek országában!“ S miután ajándokul még egy arany serleget , mellyet ünnepélyek alkalmával szokott volt használni , letett volna, kezénél fogá ő ugyan Henriket, Erzsébet fiát, a császárné pedig a két Sophiát és Gertrudot , az ő leányait, s anyjok szent testéhez személyesen elkiséré. Ezek után következtek Sophia , az anya-fejedelemnő, Henrik és Konrád , az ő fiai , s valamennyi jelenlevő nagyok, főurak, hercegek, grófok, püspökök és választó-fejedelmek, azután maga az ajtatoskodó néptömeg, kiki imával ajkán, és tőle telhető ajándokkal kezében : miszerint mindebből méltó templom emeltessék az ő tiszteletére, mellyben ő ugyan diszes nyugvó helyet, a zarándokok pedig sokaságuknak megfelelő áhitati tért leljenek : mellynek hiányát a jelen ünnepély alkalmával nagyon is érezhetőleg tapasztalták.

Sz. Erzsébet dicsősége elterjedt az egész világon, Konrád herceg pedig egész buzgósággal fogott hozzá a számára követelt templom építésének művéhez, mellyet mint a góth építészet remekét, már főnebb volt alkalmunk kiemelni , s mellynek alapkövét ő már

egy évvel ez előtt, a bold. Szüz mennybemenetele napján, mindjárt Romábóli visszatértekor sietett letenni. A templom főoltára 1290-ben maj. első napján szenteltetett föl, s így gyanítható, hogy az egész épület legalább legfőbb részeiben ekkor már bevégezve állott. A pompás és nagy műértékkel bíró szekrény, melybe sz. Erzsébet tetemei 1249-ben bezárattak, alkalmasint ez alkalommal vitetett át ama kápolnába, melyben az a következő két és fél század alatt, körülvéve az ajtatos zarándokok ezreitől, háborítatlanul nyugodott. Nem tudni mikor, és milly oknál fogva, Gottfried cambraii püspök a sz. testnek szívet volt szerencsés megnyerni egyháza számára, melly ott most is a Fénélon emlékezete által hires székes-egyház egyik oltárán nagy tiszteletben tartatik. Ellenben maga a sz. test Erzsébet egyik fejedelmi s egyenes vérutóda, hassiai Fülöp által, ki 1539-ben, az ezt rejtő műszekrényt nemes, arany vagy ezüst érczből készültnek véelve, a kápolnába rontott, ebből kivettetett, s később, mint mondatott, a templom valamelyik, máig ismeretlen helyén elásatott; a szekrény pedig, miután az a kincset kereső Fülöp nagy bosszuságára, arany vagy ezüst helyett csak rézből

készültnek találtaték, a templomnak visszaadatott, s annak sekrestyéjében egészen napjainkig fentartatott. Ugy látszik azonban, hogy a sz. test a helyett, hogy, mint mondatott, elásatott volna, inkább (hihetőleg tisztelői által feldarabolva) Europa különféle tartományába ereklyekép szétvitetett. Így vette meg az ajtatos infansnő Isabella-Clara-Eugenia, Németalföld kormányzónője a szentnek koponyáját és csontjai jó nagy részét; azt a brüsseli carmeliták kolostorának ajándékozván, honnan később a koponya La Roche-Guyon kastélyba, s onnan ismét a legujabb időben Besançonba került. Egyik karja Magyarországra küldetett volna; míg más kisebb ereklyerészek Hannoverába, Bécsbe, Kölnbe, s kiváltképen Boroszlóba kerültek; hol azon fekete fából készült bottal együtt, mellyre Erzsébet Wartburgbóli kiüzetése alkalmával lefelé menve támaszkodott, egy gazdag kápolnában helyeztettek el, mellyet az ő tiszteletére hassiai Fridrik bibornok emeltetett. Mi már szólottunk az üvegpohárról, melly Erfurtban, menyegzői ruhájáról, melly Andechsben őriztetik: legnevezetesebb életirója, gróf Montalembert, említi még menyasszonyi gyűrűjét, imakönyvét, asztalát és szal-

maszékét, mely Braunfelsben, és fátyolát, mely Tongresben találhatik. Gróf Boos-Waldeck egyik karját ajánlá legujabban megvevésül azon fejedelmi családoknak, mellyek őt ősei közé számítják; vevőre azonban nem talált. Az ismételve említett szekrény Bonaparte Jeromos király alatt Casselbe vitetett; de 1814-ben a templomnak visszaadatott. Ezen kívül a szentnek egyéb ereklyéi nincsenek Marburgban, s a nagyszerű dom, mellyet tiszteletére emelt egy jobb kornak áhitati buzgósága, 1539. óta nem hangzott vissza egyetlen-egyszer sem azon énekektől, mellyek máskor a merész boltozatok alatt cte-rülő roppant hajót betöltötték. Mindamellet a szent szobrok, festmények és domborművek, mellyek a szent életéből egyes jeleneteket ábrázolnak, még föntartvák benne; ott láttatik a kápolna is, mellynek boltozatai alatt hajdan szent tetemei nyugodtak; a térdelés által kivájt és szinte elviselt márványlépcsők néma tanúi azon megszámlíthatlan milliók buzgóságának, kik oda zarándokolván, e kemény testben, oly mély nyomait hagyák hátra ajtatosságuknak. Egy napon (épen Erzsébet napja volt) bizonyos idegen vetődött Marburgba, s megnézve az egyházat,

melly napjainkig a szentnek nevét viseli, miután a többi emlékeket mind végig tekintette, e lépcsők-nél állapotodott meg: s látva a hívő századok áhitá-tának említett nyomait a kivájt köveken, megindu-lásában, hogy ezen egyház jelenleg olly pusztá, megcsókolá e nyomokat, s az elhagyatottságot ne-mesen megboszulandó, megírta a ragyogó könyvet, mellyben Erzsébetünknek hihetőleg minden kövek-nél tartósabb emléket állított... Ez idegen gróf Montalembert volt.

Többiben Marburg és környéke még máig is számos elnevezéseket őrzött meg, mellyek épen ezen, az idővel és hálátlansággal daczoló tartósságuk ál-tal hirdetik a nagy és hatalmas benyomást, mellyet a szent élete kortársaira gyakorolt. Az általa ala-pított ispotály és templom legrégibb részei még most is állnak, s ezek egyike az ott ápolt betegek-től firmaneynak (infirmariának, betegápolának) hi-vatnak. A templomhoz közel eső egyik városkapu, sz. Erzsébet kapujának; néhány lépésnyire a váro-son kívül a Wehrdába vezető ut mellett látható három sugáru forrás, Erzsébet-forrásnak; valamivel tovább egy hid, Erzsébet-hidnak, egy malom, Erzsé-

bet-malomnak; s a Casselből egészen a templomig vezető ut zarándokok útjának neveztetik. Van egy kis virágcsa is (füvészeti nevén *cystus helianthemum*), mellynek a nép kegyeleti gyöngédsége Erzsébet-virágcsa (Elisabeth-Blümchen) nevet adott. A templomban mutatják a nagy kékes színű követ is, mellyre szentünk az említett forrásnál mosogatásait végezve, munka utáni imára letérdelni szokott.

Gyermekei közül csupán Sophia, a brabanti herczeg neje hagyott utódokat hátra, kik általa a haszai tartományokat örökölték. Más két leánya kolostorban zárta be életét; fia Henrik pedig élteinek 18-dik évében 1241-ben, miután apja trónján két évig uralkodott, nőtelenül halt meg.

Végezetül nem feledhetjük el megemlíteni azt sem, hogy a sz. Ferenczről nevezett harmadik rendbeli apáczák Erzsébetünket méltán anyjukul tisztelik, miután ő volt a terciariák, vagyis harmadik rendbeliek közül első, ki a három fogadalmat letette. Ezek egyik osztálya egyenesen tőle Erzsébetieknek czimzi magát, s művét, a betegek ápolását nagy önfeláldozással, és pártfogónőjéhez méltó szigorral folytatva, hazánkban is több kolostorral bir.

PESTEN.
Nyomatott Herz Jánosnál.
1857.